

REFORMÁTUS
HALOTTI ÉS TEMETKEZÉSI
SZOKÁSOK FEKETICSEN

1785-1997.

**REFORMÁTUS HALOTTI ÉS
TEMETKEZÉSI SZOKÁSOK
FEKETICSEN
1785-1997.**

írta

*SÁRKÖZI FERENC
SÁRÁNDI ISTVÁN
KÓRIZS JÓZSEF*

*Sárköz Ferenc
Sárándi István
Kórizs József*

**REFORMÁTUS HALOTTI ÉS
TEMETKEZÉSI SZOKÁSOK
FEKETICSEN
1785-1997.**

Írta

**SÁRKÖZI FERENC
SÁRÁNDI ISTVÁN
KÓRIZS JÓZSEF**

„Csak az a nép vesz el, ki múltját elfeledi.”

Kossuth

Hálásan köszönjük az alábbi, Feketicsről elszármazott felebarátainknak anyagi támogatását, amellyel lehetővé tették, hogy a REFORMÁTUS HALOTTI ÉS TEMETKEZÉSI SZOKÁSOK FEKETICSEN 1785-1997. című, Karcagon különdíjazott pályamű könyv alakban megjelenhetett:

Ágoston Zádor
Benedek (Schweller) Margit
Butor Gábor
Dangubić Vujadin
Dudás Lajos
Kláritty Mária
Kláritty Júlia
Lódi Sándor
Maráz István
Maráz Mihály
Orvos Kiss András
Orvos Kiss János
Pintérné Maráz Erzsébet
Seitz Dudás Júlia
Sóti György
Szolga János
Telek János

Feketics, 1997. december 6.

A szerzők:
Sárközi Ferenc
Sárándi István
Kórizs József

Református halotti és temetkezési szokások Feketicsen 1785-1997. (78 oldal) c. pályamunka értékelése

A Nagykunság múltja és jelene a pályázatra benyújtott kitűnő munka az 1785. évi kunsági kirajzás során megtelkedő 211 kunhegyesi és tiszaburai család utódainak temetkezési szokásait mutatja be. A jó stílusban megírt pályamunka három néprajzi gyűjtő, Sárközi Ferenc, Sárándi István és Kórizs József munkáját dicséri. A dolgozat három fejezetből áll. Az első, Sárközi Ferenc gyűjtése, a települések történetéről, az egyházi életről és az első világháborúig élő temetkezési szokásokról ad képet. Rendkívüli értéke a dolgozatnak az adatgazdagság. A zárt közösségen élő kunságiak kultúrájának számos archaikus vonását megörizték, így pontos adatot kapunk a kunok lila gyászáról is, és az anyakönyvek alapján készült statisztikai adatokról, a korabeli halál okokat soroló bejegyzések ról is. 1785-1920-ig terjedő időszak temetkezési szokásait bemutató fejezet a halotti ritusrendnek megfelelően hozza a szokások jellemzőit. Kitér „tisztségviselők” feladatainak leírására is, így képet kapunk a síratóasszonyok, a paphozjáró (funerátor) és a kántor teendőiről és díjazásáról is.

Statisztikai táblázata a település vallási megoszlását hozza 1910-96 között.

A pályamű második fejezete Sárándi István munkája, református halotti és temetkezési szokásokat sorolja 1920-1987 között. A dolgozaton belül a halál előjeleit, a felkészülést, hírvivést, a halott öltözöttetést, a virrasztást, a sír ásását, a gyász idejét, viseletét írja le.

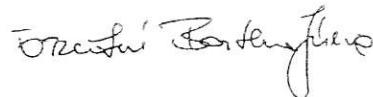
Érdekes adalékokkal egészít ki az írását, amelyben megemlékezik az 1848-as szabadságharc utoljó győztes csatájának hősi halottairól, akiket Feketehégy, Szeghegy és Kishegyes hármas határnál közös sírban temettek el. Ezen kívül temetési paródiákat ép az 1916. évi harangbücsúztatást írja le. A fejezetet szép, közlésre alkalmas fotókkal illusztrálja.

A pályamunka utolsó fejezete Kórizs József írása. Napjaink temetkezési szokásait tárgya elénk úgy, ahogyan egy jó szemű etnográfus teszi: érzékelteti a változásokat is, folytatása, összegzése, és méltó zárása az előző fejezeteknek. Jól tudja, hogy mint minden, a kultúra is folytonos változáson mégy át. A változás mozgatóerőit, okait és eredményeit taglalja. Előre jelezve, hogy a valamikori tiszta magyar település szerb, horvát, montenegrói, macedón, muzulmán, szlovén és jugoszláv etnikai színezetet kapott, s bár Feketicsem továbbra is a reformátusok élnek többségben (2160 fő), a település kulturális képe, hagyományai megállíthatatlan átalakulás előtt néznek.

A három szerzős pályamű fejezetei jól illeszkednek egymáshoz. Külön-külön fejezetenként is megállnák helyüket valamilyen, a térség kultúráját taglaló tanulmánykötetben, azonban így, a három fejezetet együtt lenne célszerű megjelentetni. A dolgozat forrásértékű. A település

történeti bevezetőjét lenne célszerű kibővíteni és irodalom alapján jegyzetekkel ellátni.

A református halotti és temetkezési szokások Feketicsen 1785-1997. c. pályamunkát **kiemelt díjazásra javaslom.**

Ökrösné Bartha Júlia
etnográfus

Nagykun Múzeum
Karcag

SZELLEMI ÖRÖKSÉG

*Ezerhétszáznyolcvanötben
Lejöttünk Bács vármegyébe
Tiz esztendőt eltöltöttünk
Mégsem volt búzakenyerünk ...*

Névnapok, disznótorok alkalmával a Kunhegyesről és Tiszaburáról leköltözött öseink ajkán, még a XX. század elején is felcsendült, nem is annyira énekelve, mint inkább dörmölvé a kezdeti évek nehézségeire utaló bús ének.

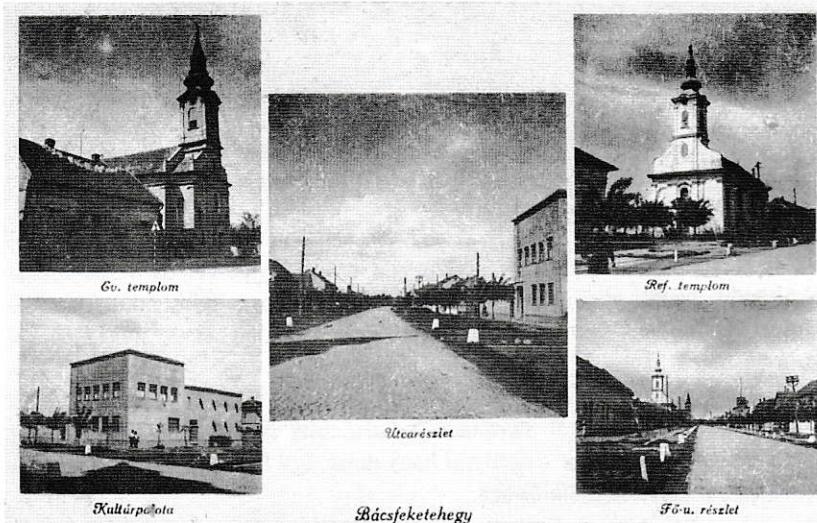
Első lelkészük Kálmándi Pap János volt, akit Kunhegyesről hoztak le maguknak. A Kunságból származó lelkész bizonyosan jelentős szerepet töltött be, hogy ősi földjük szellemi hagyatéka, így temetkezési szokásai is tovább éltek közösségi életükben.

A telepítést követő időben, leszámítva azt a néhány izraelitát, Feketehegy közössége tiszta magyar telepesekből állt. A legközelebbi település Kishegyes volt. A vallási különbség folytán a tiszta magyar de katolikus vallású közösséggel szinte semminemű kapcsolatot nem tartottak fenn. Vegyes házasságokra nem került sor, így mentesek voltak, szinte egy évszázadon keresztül az idegen szokások befogadása tekintetében.

1820-ban jelentős változás állt be a lakosok nemzetiségi összetételében. A környező falvakból, Detsi Dániel jegyző álnoksága folytán német evangéliusok és német reformátusok szívárogtak be az addig tiszta magyar közösséggbe. A nem szívesen látott betolakodókat kelletlenül fogadták. Az idők folyamán azonban megvoltak egymás mellett. A német reformátusokat leányegyházként kezelték, de szokásaihoz továbbra is görögcsösen ragaszkodtak. Gyakorlatilag vegyes házasságot nem kötöttek a német ajkúakkal, sem étkezési szokásaiat sem nyelvüket nem sajátították el, de együtt éltek velük.

Gyökeres változások a feketicsi magyarok szellemi életében az I. világháborút követő időben álltak be. Elmaradtak ősi népszokásaiak (kántálás), temetkezési szokásaiak leegyszerűsödtek, elmaradt a kátor általi búcsúztatás, halotti tor, elcsendesült a virrasztás, elmaradt az egymás eltemetésének szokása.

A II. világháborút követően a németeség kiköltözése folytán szláv ajkúak telepedtek be. Az újonnan érkezők rövid idő alatt megváltoztatták az addig zárt közösséget alkotó magyarok életformáit, szokásait. Mind gyakrabba vált a vegyes házasságok létrejötte, úgy a betelepedett katolikus mint szláv lakosokkal.

Feketics középbácskai település a Szabadka – Újvidéket összekötő E-5-ös nemzetközi út felezőpontján, a Telecskai dombok végső nyúlványain, a Krivaja patak mentén helyezkedik el.

A település 1785-ben az elpusztult Feketeegyháza, Árpád-kori település helyén épült újjá.

A török hódoltságot követően a zombori Adminisztrációnál *Feketics puszta* néven volt nyilvántartva.

Az újratelepítés idején a lakosok nyelvén *Fekete-tó*, hivatalosan pedig *Feketehegy* falu néven lett bejegyezve.

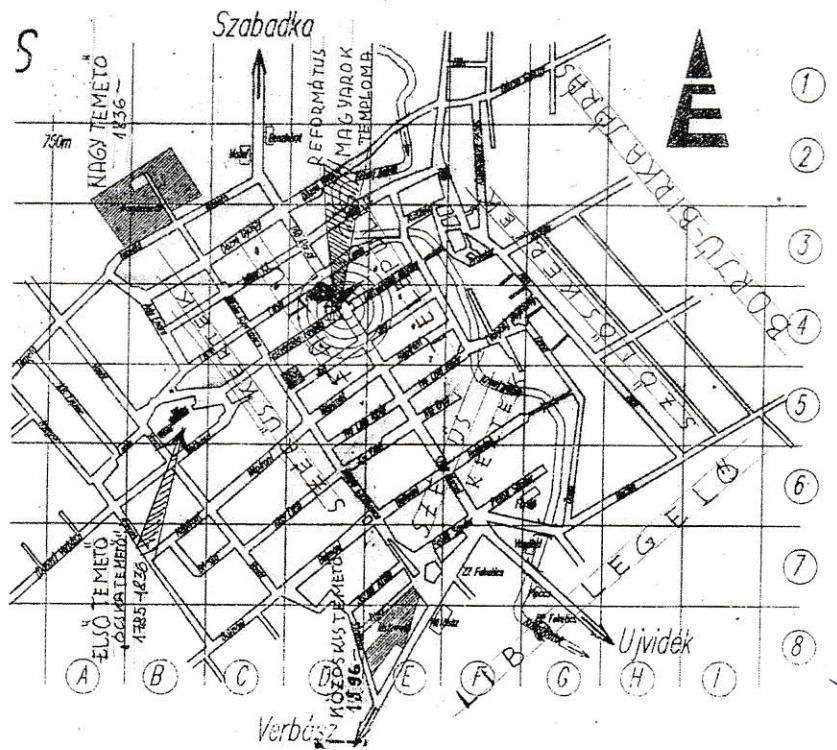
Az idők folyamán elnevezése *Bácsfeketehegy*, majd rövid időre *Crno-Brdo*-ra változott. Mai elnevezése *Feketics*, illetve *Feketić*.

A lakosok létszáma az 1991. évi népszámlálási adatok szerint:

2959 magyar ajkú
 759 crnagorai (montenegrói)
 385 szerb
 218 jugoszláv
148 más nemzetiségi
4469 Feketics összlakossága

FEKETICS TELEPÜLÉS UTCAHÁLÓZATA

FEKETEHEGY FALUFEKVÉSE 1785

FEKETICSI REFORMÁTUS EGYHÁZ

TEMETKEZÉSI SZOKÁSOK

1785-1920

LETELEPEDÉS ÉS AZ EGYHÁZI ÉLET MEGSZERVEZÉSE

1785 május közepén a Nagykunságból 211 család csoportokba verődve megindult az igéret földjének remélte Bácska középső vidékére. Úticéljuk II. József császár engedélye alapján új telephelyük a lakatlan Feketics pusztá néven bejegyzett terület volt. Eredeti kérelmük alapján az uralkodó 250 család letelepedését engedélyezte. Az indulás idejére a kivándorlási láz oly nagy mértékben lecsillapodott, hogy a kunhegyesiek a tiszaburaiakkal kiegészülve is csupán 211 családra apadtak le. Hogy elegendő földterület álljon a letelepülök rendelkezésére így Feketics pusztá területéhez lett csatolva Vélity pusztá, Kis-Dobra és a maradék verbászi földek.

Megérkezésük idejére Köröskényi Mihály és Kiss József kamara mérnökök felmérték a területet és kijelölték a település helyét a Krivaja (Bara) patak jobb oldalán elterülő lankás részen. Meghatározták az utcák elhelyezését, melyek mindegyikében a jobb és bal oldalon 10-10 házhelyet kövekekkel jelöltek meg. A falu központjában mérték ki a templom, parochiális ház, községháza, iskola, valamint a településen kívül a „Kór” házát. A kór házában nyertek elhelyezést a fertőző betegségen szenvedők, akit a család tagjai látta el élelemmel. Az oda helyezett beteg csak meggyógyult mehetett haza. Ellenkező esetben a kórházból temették el. A németek betelepedését követően (1820) a kórházat áthelyezték a település déli részére a verbászi út mentére, ahol egy boncház felépítésével egészült ki.

A lakott települést szérűskertek övezték, majd a járásföldektől elválasztó libalegelő következett. A településtől délnyugatra a szérűskerteken kívül a magasabb fekvésű területen határozták meg a temetőkertet, gondolva arra, hogy szellős helyen nyugodjanak holtjaik.

A mérnökök, számítva arra, hogy a tisztá földműveléssel foglalkozni szándékozó lakosok szükségleteinek kielégítésére iparosok letelepedését is biztosítani kell, gyakorlatilag 250 házhelyet mértek ki saját belátásuk alapján.

A lakosok május közepére érkeztek meg a lakatlan pusztaságra. Megelégedéssel vették birtokukba a cövekekkel megjelölt házhelyeket. A kincstár által megszabott szabvány szerint azonnal hozzáfogtak vertfalú házaik felépítéséhez. Mire elérkezett a tél 200 házat lakhatóvá tettek.

Megérkezésüköt követően alig telt el egy hét már június 6-án azzal a kérelemmel fordultak az uralkodóhoz, hogy engedélyezze számukra templom, parochiális ház, iskola építését, valamint lelkész és tanító alkalmazását. Kérelmükre mire megérkezett a válasz a kamarai mérnökök számítása beigazolódott az utánelepülők tekintetében, mivel a családok száma ekkorra már 240-re szaporodott és 24 utcát népesített be.

Lelkipásztoruknak meghívták maguknak Kálmándi Pap Jánost, aki ősi fészkükben a kántori teendőket végezte.

A lelkész először is az egyházi vezetőséget szervezte meg. Az utcák mindegyikében 10-10 család telepedett meg és építette házait. Az utcabeliiek körükön egy-egy jelölttel képviseltették magukat a presbitériumban. Az egyházi vezetőség így 24 tagból tevődött össze. Az eltelt 210 év alatt az utcák száma és a lakosok száma megtöbbszörözött, de a presbiterek száma ma-napság is 24 tagból áll.

A presbiterek saját soraikból választották, delegálták a polgári igazgatást végző előljáróságot. A polgári előljárók (esküdtek) soraiból választották meg a bírói tisztséget betöltő személyt. Íly módon a polgári közösség irányítása 35 éven keresztül egyházi jellegű volt. Első bírójuk Bácsi János, Tiszaburáról szakadt társuk volt.

HALOTTLÁTOGATÓK

Orvosi ellátottság szempontjából a telepítést követő évek igen hiányosak voltak. A Bara patak mentén létesült településeknek, Feketehegynek, Kishegyesnek és Bajsának egy közös orvosa volt. Az orvos Bajsán lakott. Gyakorlatilag orvosi segítségre Feketehegy lakosai nem is számíthatottak a távolban lakó orvos részéről. Halálesetek alkalmával az elmúlás időpontját és a halál bekövetkeztének okát, valamint a temetkezés időpontját a halottlátogatók (halottkémek) végezték.

A presbitérium soraiból két személyt jelöltek ki halottlátogatónak. Halálesetek alkalmával a hozzátarozók először is a halottlátogatónál jelentették valamely családtagjuknak az életből való eltávozását. Mindkét halottlátogató megvizsgálta az elhunytat és többnyire a családtagok leírása alapján állapították meg a diagnózist: A halál oka ismeretlen vagy sínlődött, nehéz

nyavalya, száraz nyavalya, himlő, kelevény, dagadozás, száraz betegség, nyavalya, nehézség és ehhez hasonló betegségek nyertek meghatározást. A halott megvizsgálását követően a halottlátogatók a család tagjaival megbeszéltek a temetkezés időpontját. Ezt követően felkeresték a lelkész, aki az anyakönyvben törölte az élők sorából az elveszett hívét.

Orvosi segélynyújtás szempontjából a helyzet 1830-ban javult, amikor Szilágyi Gábor, mint helybeni orvos kezdett tevékenykedni. Az orvos jelenlétéktől függetlenül továbbra is a halottlátogatók végezték azt a feldatkört, mely halálesetek alkalmával állt elő. A községi elöljáróság abból a szempontból indult ki, hogy az orvos feladata a gyógykezelés nem pedig a halottak látogatása. A halálesetek diagnosztikájából ítélezve, ez a nézet a múlt század közepén változott meg, amikor a halálesetek okának meghatározása az orvos személyére hárult.

A PAPHOZJÁRÓ

A halottlátogatók, amikor elvégezték feladatukat, akkor a továbbiakban a paphozjáró intézkedett. minden utcában volt egy választott presbiter, akit a család tagjai felkértek, hogy közvetítsen a lelkésznél a család tagjainak óhaja szerint. Az elhunyt hozzátartozói az utcabeli presbiterrel megbeszéltek a temetkezés időpontját, a halottlátogatók döntése alapján. Megbeszélés tártyát képezte a temetkezés mibenléte, miszerint énekszós vagy prédikációs temetkezés mellett döntötték. A paphozjáró ezt követően felkereste a lelkész, aki már különben is értesült a halottlátogatók révén egyik hivének az élők sorából való eltávozásáról. A paphozjáró a lelkész előtt feltárta az elhunyt földi életét, hogy megfelelő igé kiválasztásával búcsúztathassa az örök életre tért hívét. Ha prédikációs temetkezést óhajtottak rendezni, akkor a továbbiakban felkereste az academicus rectort (kántor), hogy ismertesse az elhunyt küzdelmes életét. Felsorolta azokat a hozzátartozókat, akiktől a halotti búcsúztatásban meg kell emlékeznie.

A lelkésszel és kántorral való megbeszélést követően a harangozót kereste fel a paphozjáró. Férfi halott esetében háromszori megszakítással, nő esetében kétszeri megszakítással harangoztak, majd negyedszerre „ráhúzták”. Gyermekhalott esetében azonosan harangoztak mint a felnőttek, azzal a különbséggel, hogy ekkor a Kunhegyesről kapott kis harangot használták. Gyermekhalottnak számítottak azok, akik meg voltak keresztelve, de még nem konfirmáltak, vagyis nem vettek Úrvacsorát.

A harangozó a fémből készült ablakok egyikét, melyek a harangok magasságában voltak abban az irányba nyitotta meg, amerre a haláleset történt. A „táblák” irányából következtettek a lakosok merre, ki halt meg. A találgaatás leginkább nem is vaktában történt, hiszen ha valaki súlyos beteg-

ségben szenvedett, s orvosi segítségben nem részesült, könnyen kitalálhatták a lakosok ki lehet a halott. A hír szájról-szájra terjedt, ki költözött el az élők sorából, ki pihent meg, megpihent, kiesett a kanál a kezéből, ki nyugodott meg, hiszen már régóta húzatott.

RAVATALOZÁS

Amíg a paphozjáró intézte a temetkezés körül-ményeit, addig a családtagok egyike a koporsót rendelte meg.

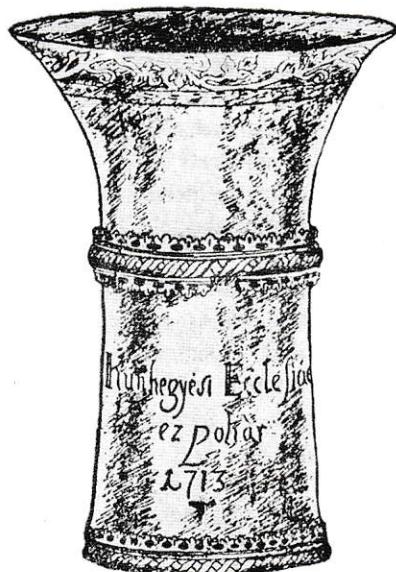
Az asztalosok körében külön szakmának számított a koporsó készítése. A múltban kész koporsót vásárolni nem lehetett, mivel a koporsós előre nem készített eladásra. Ha koporsóra volt szükség, akkor a koporsós egy-két óra alatt összeütötte a koporsó alját, hogy a halottat minél előbb felravatalozhassák. A koporsó fedelével nem kellett sietnie hiszen arra volt elég ideje a temetkezés kezdetéig.

A koporsó alját két szál deszkából összeütötte (oldalak), melynek fenékrésze egy sor nádrétegből állt. A nádréteg azt a célt szolgálta, hogy ha nyári időben két nap is kellett virrasztani, akkor a koporsó alatt egy edényben jeget tartottak. A nádrétegen keresztül lehetséges volt a halott hűtése, hogy

az ne „induljon” meg. Jég minden volt a mészárosok jégvermeiben. A nádréteg másik funkciója az volt, hogy a tetem minél előbb elporladjon, sőt ha fertőző betegségen halt meg valaki, akkor a mésztejjel leöntött kaporsóban nyugvó testével a fertőtenítés eredményesebb volt.

Egykoron a koporsót színesre festették – leginkább kékre. Fiatalok számára készült koporsót világos, idősebbekét sötétebb színűre, de feketére vagy barnára soha sem.

Egyesek a biztonság kedvéért még életükben megvásárolták a koporsójukat. A padláson vagy a kamrában örizzék. Volt rá eset, hogy egyesek a lakószobájukban tartották utolsónak szánt köpönyegüket. Az idő hal-

Ezüst Úrvacsorai kehely

adtával tévedhetett is a koporsó tulajdonos: tovább élt mint gondolta s két-szer, de háromszor is át kellett festenie.

Szilágyi Imre koporsós, felesége unszolására, amikor már gyengéledett elkészítette a maga és felesége számára a két koporsót. A koporsós nem sokat várakozott, hogy használatba vegye a készítményét. A feleség azonban csak húsz év múlva vette igénybe a sötétkék színűre festett koporsót, mely addig a boroskamrában, végére állítva várakozott a temetés időpontjára.

Hosszú, súlyos betegségen szenvedők és azok hozzáartozói óhajának kielégítése végett a lelkész az illető házánál úrvacsorát szolgáltatott ki. Erre a lelkész külön úrvacsorai kelyhet használt. Ebből a célból készült el 1936-ban a Kunhegyesről ajándékba kapott ezüst úrvacsorai kehely. Az eredetitől való megkülönböztetés végett a másodpéldányra a vénők a kisharang rajzolatát tüntette fel, mivel az is a kunhegyesi eklésia ajándéka volt a kirajzás alkalmával. Házi úrvacsora kiszolgálásakor a lelkész a másodpéldányt használta.

A HALOTTNAK A RAVATALHOZ VALÓ FELKÉSZÍTÉSE

A halott ellátását, ravatalhoz való elkészítését a családtagok nem végezték, de mindig akadt az utcában két olyan idős asszony, akik azt megtettek. A halottat megmosdatták és felöltözötték. Leginkább ezt szívességből vállalták, esetleg az elhunyt holmijából részesültek tevékenységükért.

A halottat leginkább valamely kontár borbély borotválta meg a halott saját borotvájával. Ha a borbély saját borotváját használta, akkor annak az árat megtérítették. A borotvát a koporsóba tették, szintúgy azt a törülközőt, melyet a mosdatáskor használtak. Szörös arccal nem temettek el senkit. Akár férfi, akár nő halott volt, fekete ruhában temették el. Férfiak esetében ez legyakrabban az esküvői ruha volt, hiszen az egy életre készült használatra. A lábára csizmát húztak s ha erre nem volt lehetőség, akkor a csizmát a lába mellé helyezték. Karjait a teste mellé kinyújtva helyezték el. Ezt követően szemfedővel letakarták, majd arcáról mell magasságig visszahajtották. Fekete kalapját a mellére helyezték. Az asszonyok lábára harisnyát húztak, a fejét pedig fekete kendővel kötötték be. A teljes merevség beálltáig az állát fehér kendővel kötötték fel. A lecsukott szemére egy-egy krajcárt helyeztek. A koporsóba az elhunyt kedvenc tárgyaiból esetleg pipáját vagy csiholó szerzámai tették.

Ha fiatal férjhezmenendő lány halt meg, akkor fejére koszorút és fátyolt helyeztek vagy teljes menyasszonyi ruhában ravatalozták fel. Ha volt udvarlója akkor azt felkérték, hogy a temetés alkalmával a vőlegény szerepét

töltse be. Ha nem volt komoly udvarlója, akkor a rokonságból egy legénysorban levő ifjú vitte temetés alkalmával a menyasszonyi csokrot.

Az újszülöttet még aznap, de legkésőbb másnap elvitték a templomba megkeresztelés végett. Az újszülöttre a halál veszedelme élete első hónapjaiban leselkedett legnagyobb mértékben.

1785-1835 eltelt időszakban 6127 gyermek született

Halva született	102 gyermek	1,6 %
0-1 hónapra meghalt	768 gyermek	12,5 %
1-6 hónapra meghalt	348 gyermek	5,7 %
6-12 hónapra meghalt	374 gyermek	6,0 %
1-5 éves korban meghalt	868 gyermek	14,2 %

A letelepedés első ötven évében született 6127 gyermek közül 2358, vagyis 38,4% nem íratkozhatott be az elemi iskola első osztályába, mivel akkor már a temetőben pihenték örök álmukat.

A megkeresztelt gyermeket azon mód szerint temették el mint a felnőtteket, leginkább a sírgödör aljában képzett padmaly alá, hogy majd idővel a szülők is oda temetkezhessenek. Gyermeket számára nem jelöltek ki külön temetkezési helyet.

A kereszteletlen gyermeket „pogány módra” temették el. Ezeket a temető árkába temették, minden gyászszerzertartás nélkül. Hát ezt nem akarta megérni Süle Jánosné, aki 1830. április 18-án leánygyermeket szült. A kislányt még aznap megkeresztték de két nappal később a halottlátogatók megholtnak nyilvánították. Mint megkeresztelt gyermeket a lelkész énekszós temetéssel temette el. Úgy látszik valami mégsem volt rendben. Valószinűleg a két nappal korábban megkeresztelt gyermek halott vagy legalább is féligr halott lehetett, mivel a lelkész széljegyzetként a következőket jegyezte be: „Süle János lánya halva lett, de mivel ember által asszonyi állattól lett, eltemetődött annak rendje-módja szerint énekszóval.”

VIRRASZTÁS

Virrasztás nélkül senkit sem dugtak a földbe. A halál beálltától a virrasztási előkészületek miatt jelentős idő telt el. Ha valaki délután halt meg, akkor estig nem biztos, hogy lelkiismeretükhoz illendően, méltóképp el tudták készíteni a virrasztást. Időt vett igénybe, hogy a haláleset híre szájról-

szájra terjedve eljusson mindazokhoz, akik a virrasztáson bizonyosan ott szándékoztak lenni. Ilyen esetben rendes virrasztás csak a következő este jöhetett számításba.

A halottat az első szobában terítették ki. A bútorzatot kihordták, az órát a haláleset bekövetkeztének időpontjában megállították, a tükröt fekete kendővel letakarták. A szomszédból székeket, padokat hoztak, hogy a virrasztó asszonyok leülhessenek.

A virrasztás sötétedéskor vette kezdetét és rendszerint éjfélig tartott. Éjfél után csak a legközelebbi hozzátartozók maradtak az elhunyt mellett. Németajkúknál volt csak szokásban, hogy a virrasztást követően a halotta rázárták az ajtót és a csalátagok lefeküdtek aludni. Nem is maradt ki a virrasztás szövegéből: „Nem hagyjuk magára a halottat, nehogy úgy járunk mint némely német, akik rázárták az ajtót a halotta, s reggelre a bentrekedt macska megrágta az elhunytat”.

Virrasztásra először is a siratóasszonyok jelentek meg, akik már a kapuban rettenetes jajveszékeléssel jeleztek jöttüket. Pénzbeli jutalom reményében 8-10 leginkább idősebb asszonyból állt a siratóasszonyok népessége. A virrasztó szobában foglaltak helyet és ahogyan érkeztek a részvételő rokonok, ismerősök, szomszédok, jajveszékelések közepette mondta el az elhunyt földi pályafutását, betegségét, a haláleset időpontját, okát, a temetés időpontját.

A koporsót székekre helyezték fejjel az utca irányában, közel a falhoz, így a koporsót a részvételők nem kerülhették meg. Az elhunyt hozzátartozói a halott bal oldalán helyezkedtek el. Többnyire álltak, de le is ülhettek időnként az ott levő székekre. A virrasztásra érkezők nem hoztak sem virágot sem koszorút. Az elhunyt jobb oldalához érve megtekintették még egyszer utoljára rokonukat, ismerősüket. Külön részvétet a túloldalon álló gyászolóknak nem fejeztek ki, sem szóban, sem kézfogással. A virrasztáson való részvételt tartották a hozzátartozókkal való együttérzéstük kifejezésének. Nem tekintették illendőnek, hogy kérdéseikkel megzavarják a gyászolók mély fájdalmát. Úgy illett, hogy a gyászolók sírásukkal fejezzék ki gyászukat. A virrasztók között mindenig akadtak olyanok, akik csak azért mentek el, hogy éberen figyeljék a gyászolókat s mérlegeljék azok gyászbéli kinyilvánításukat. Másnap aztán elcsámcsoptak azon, hogy mennyire is sajnálták el elhunyt hozzátartozójukat. A siratóasszonyoknak volt a feladatauk, hogy elmondjanak mindenit, amit a részvételőknek tudniuk kellett a halálesettel kapcsolatban. Ezért fizették őket.

A virrasztásra érkezett részvételők egy darabig csendben áldogáltak a koporsó mellett, majd először is az ember szótlanul elhagyta a virrasztószobát, hogy csatlakozzon az udvaron, gangon tartózkodó férfiakhoz. Az asszony a koporsó mellett levő székre ült egy ideig és figyelgette a halottat. Időnként bölcs megállapításait félhangon közölte a szobában levőkkel: „Szép

halott. Megviselte a betegség. Sima az arca, a következő halott a faluban bizonyosan fiatal lesz. Ahogy én nézem a következő halott igen idős személy lesz. Aj, de szép halott, kár volt neki meghalni.”

Amikor újabb virrasztók érkeztek, akkor a koporsó mellett ülő asszony felállt és zsoltárral a kezében csatlakozott a szobába üldögélőkhöz. Amikor a virrasztásra érkezők ritkulni kezdtek, akkor a siratóasszonyok vezetésével zsoltárokat énekeltek.

Volt rá eset, hogy némelyek nem bíztak magukban, hogy kellő sírás-sal fejezzék ki fájdalmukat, így még külön fogadtak egy asszonyt, aki segített a sírántozásban.

Ágoston Sándor 1920-ban, amikor Feketicsre érkezett a lelkész hivatás betöltésére, átlátta, hogy igen sok hazug fájdalom rejlik a siratóaszszonyok tevékenységében. Szép szóval, de kellő erővel eltiltotta a siratóaszszonyokat a virrasztóból. A továbbiakban a virrasztásra érkező asszonyok (de csak asszonyok) a virrasztás alkalmával zsoltárokat énekeltek. Énakes virrasztás 1968-ig tartott, s ekkor szinte egy csapásra elmaradtak az énekek, csendes virrasztás állt be, mondvan nincs aki kezdje az éneket. Megrövidült a virrasztás ideje is. Amikor elment az utolsó virrasztó is, akkor rázárták az ajtót a halottra s lefeküdtek aludni mint máskor a németek, pedig ezt nem örököltek egykor szomszédaik szokásából, hiszen azok már ekkor rég eltávoztak a faluból.

A férfiak a gongon ácsorogva megbeszélték, hogy az elkövetkező nap reggelén kik vesznek részt a sírgödör kiásásában. Rendszerint a szomszédok, rokonok ásták meg a sírt. A család tagjai a sírásók tudomására adták, hogy sima vagy padmalyos sírt kell ájni. A padmalyos sír azt jelentette, hogy a sírgödör mélyén oldalra akkora vájatot készítettek, hogy oda be lehetett helyezni az első koporsót. A továbbiakban, ha ismét temetkezésre került sor, akkor a férj és feleség egymás mellett alhatta örök álmát. A család a sírásók munkáját egy liter pálinkával hálálta meg.

TEMETŐK

1785-ben a kamarai mérnökök temetkezési helyként a falutól délnyugatra jelölték ki az első temetőkertet, a járásút menti domboldalon. Ide temetkeztek majd fél évszázadon keresztül. 1836-ban felütötte fejét a kolera. Alig két hónap leforgása alatt 235-en haltak meg e fertőző betegségben. Emlegették is az öregek, hogy ha reggel kiment szántani a határba estére amikor hazajött már négy-öt utcabelihe hiányzott az élők sorából. Ekkor az elhunytakra nem harangoztak, figyelmességből, hogy a még betegségben szennedők nyomorát ne fokozzák. Csendben kivitték a temetőbe, s a lelkész megadta a végtisztességet. Volt olyan nap, hogy a lelkész reggel kiment a

temetőbe, hogy ott várja be a koporsóban levőket és estig haza sem ment, csak temetett. A koposót ekkor mésztejjel öntötték le, fertőtlenítés végett.

Amikor az utolsó kolerás betegségen szenvedőt eltemették, akkor lezárták a temetőt. Éveken keresztül senki sem mehetett oda, hogy felkeresse elhunyt hozzátartozóját. Idővel a lezárt, elhanyagolt temetőt „ócska temetőnek” nevezték el. A későbbiek folyamán Kozma Lajos indítványára az ócska temető egyesek megőrzésre ajánlották, mivel a járásút mentén terelt jáoszágok bebarangoltak a temetőbe. A lelkész ajánlatát a presbitérium magáévá tette s három ajánlat került megvitárasra:

1. deszkafallal körülvenni,
2. bástyafallal körülvenni,
3. árokkal védeni.

A presbiteri gyűlésen minden a három ajánlat el lett vetve és egy negyedik gyözedelmeskedett: Nem kell vele csinálni semmit, maradjon meg libalegelőnek. A későbbiek folyamán kaszáló, majd a XX. század elején szántóföld lett az ócska temető helyén. 1922-ben az Országos Református Egyház az elhanyagolt temető helyére tervezte felépíteni az Árvaházat. Más kedvezőbb megoldás miatt ez a terv sem valósult meg. 1972-ben a presbitérium átadta a területet a községnek, ahol a nyolcosztályos elemi iskola épült fel.

A kolerajárvány megszüntével a településtől északnyugatra jelölték ki az új temetőt. Az első halott Gáspár Lajos kovácmester volt. Az újabb temetkezési helyet a lakosok „Nagytemetőnek” nevezték el. Ebben az időben már németek is megtételepedtek a községben, így a lakosság számarányának megfelelően felosztották a temetőkertet a református magyarok, református németek és evangélius németek között.

Eleinte a magyarok sorba temetkeztek sima vagy padmalyos sírokba. A XIX. század végén kezdték sírkövel jelölni az elhunytak nyugvóhelyét. 1896-ban a kriptályok helyéül a református magyarok számára a presbitérium a bejáratú mentén jelölt ki kriptályhelyeket. Az egyes temetkezési helyeket négyszöggel jelölték meg. Aki ide szándékozott temetkezni, annak 10 forintot kellett a kriptályhelyért fizetni.

Az 1848/49 szabadságharcot követő időben a lakosok igen sokat nélküleztek. Az ellenforradalmi erők és a közelben lezajló háborús események miatt a lakosok Kiskunhalason és Soltvadkerten találtak 1849. január 23-tól októberig menedéket. Az idegenből visszatérő lakosok csak üszkös falakat találtak házaikból, minden verem ki volt fosztva, ingatlanjaik minden idegen kézre kerültek. Mindent újra kellett kezdeni mint egykor 1785-ben. A nyomorúságos időkben a lakosok egy része a közteher alól kibúvót a nazarénus vallásba való áttérésben remélte. 1870-ben számuk már 100 hívőre szaporodott. Nem akartak egyházi adót fizetni, nem szándékozták kivenni részüköt az iskolázatás költségeinek fedezéséből.

A református presbitérium, hogy ellensúlyozza a nazarénusok különválaszt a következő döntést hozta: mindenki számára biztosítva van a nyugvóhely a temetőben, de aki nem szándékozik igénybe venni a református szertartások temetkezési szokásait, annak a sírhelyért 3 forintot kell fizetni. Kivételt képeznek azok a szegénysorsúak, akiknek tehert jelentene az illeték fizetése. A nazarénusok és reformátusok közötti vita évekig húzódott. A nazarénusok követelései szövetségre találtak a szocialisták körében, akik szintűleg egy közös temető kijelölését követelték és az Állami elemi iskola bevezetését.

Magyarország fennállásának milleneumi ünnepségeinek keretében felőbb ajánlásra 1895-ben a falutól délről emlékpark létesült. Amikor vége lett az ünnepségsorozatnak, a park a dísznövényeivel a gondozatlanság áldozata lett. A községi képviselő-testület a parkot bekeríteni nem szándékozta. A környéken lakók jószágaikat beengedték a parkba s azok hamarosan tönkre tették a díszfákat, cserjéket. Mivel a park mint olyan megsemmisült, így a községi képviselő-testület azt a határozatot hozta, hogy községi közös temető létesüljön. Az újonnan létesült temetőt a lakosok „Kistemetőnek” nevezték. A „Kistemető” a nazarénusokon kívül hamarosan a falu déli részén lakó reformátusok is temetkezési helyül használták gyakorlati okok miatt. A századfordulón vette kezdetét, hogy a hozzátarozók részéről szokássá vált a sírhantok gondozása. Ez okból kifolyólag a kistemető közelében lakók inkább ide temetkeztek, mint a falu túloldalán levő „Nagytemetőbe”.

A presbitérium gyűlésén 1930-ban felmerült a kérdés, hogy a „Nagytemető” be kellene keríteni. Megoldási javaslatként szinte ugyanazok a napirendi pontok kerültek megvitatásra, mint egykor fél évszázaddal korábban az ócskatemető esetében. Egyesek kőfallal való bekerítés mellett kar-doskodtak, mások viszont az anyagi kiadások miatt ellenézték a temető bekerítését. A lelkész Ágoston Sándor, hogy megmentse a temető bekerítését bástyafallal, így vélekedett: Általába véve oly mindegy, hogy be lesz kerítve a temető vagy nem. Onnan úgysem jön ki senki, no meg be sem akar menni senki. A lelkész véleménye meghökkentette a presbitereket és egyhangú határozat született a bástyafallal való bekerítés mellett.

KÁNTOR ÉS LELKÉSZ JUTALMAZÁSA

1785-ben a kamrai mérnökök a szántóföldek és kaszálók kimérésekör 1 sessiót (38 hold szántó és 22 hold kaszáló) az egyház számára mértek ki. A kincstár így járult hozzá az egyház fenntartásához. A kimért egyházi föld jövedelme a lelkész illette meg. A szántó és kaszáló megművelését a lakosok végezték (ingyen). A Tiszteletes Helybéli prédkátor díjlevéle 1790. január

7-én lett meghatározva s annak értelmében végezte az összes teendőket, mely a lelkészti hivatással járt:

1. 100 rénes forint.
2. 30 köböl búza, 30 köböl árpa.
3. Az őszi alá valóknak megugarolása, vető alá való őszi szántása. A tavaszi alá való megszántása és mind a két félének, mind őszinek mind tavaszinak elvetése a tiszteletes úrnak maga magvával és mind ezeknek békordásá.
4. A színihoz tartozó rétnek lekaszáltatása, felgyűjtése és összerakattatása.
5. 1 mázsa só, 50 font hús, 30 font faggyú, sertés helyett 7 forint, 4 öl tüzifa, egy sor tej.

100 éven keresztül e díjlevél alapjában véve nem változott. A változás csupán annyiban nyilvánult meg, hogy a terménybeni juttatások forint értékekben lettek meghatározva.

Az academicus rector díjlevele:

A kántori teendőket az academicus rector végezte. A teológiát befejező ifjú növendék, mint rector (tanító) nyert elhelyezést. Ilyen értelemben végzett tevékenysége 3 évig tartott. A fizetésből és terménybeni juttatásokból annyi jövedelmet valósíthatott meg, hogy külföldi tanulmányútnak nézhetett elébe. Amikor tanulmányútról visszatért, akkor vagy mint lelkész, vagy mint jegyző helyezkedett el. Ha erre lehetőség nem mutatkozott, akkor mint kántortanító nyert állandó alkalmazást.

A rector díjlevele:

1. 100 forint készpénz,
2. 66 véka búza, 60 véka árpa,
3. 40 font marhahús, 40 font só, 12 font faggyú,
4. minden gyermek után 1 véka búza, 1 véka árpa,
5. kánikulai csirke,
6. örletés,
7. két öl fa, füteni való szalma,
8. énekszós halottól 12 krajcár, prédkációs halottól 24 krajcár,
9. fél színi föld használata.

Az academicus rector vagy a későbbiekben mint kántortanító, minden temetésen részt vett. Tanítványai köréből énekkart szervezett. A presbiteri üléseken, mint jegyzőkönyvvezető vett részt.

PRÉDIKÁCIÓS TEMETKEZÉS

A paphozjáró ügykötéséhez tartozott, hogy amikor elérkezett a temetés ideje elment a parochiára, hogy a kántorral és lelkésszel felkeressék az elhunyt otthonát, ha prédikációs temetés volt rendelve.

A temetés kezdetét harangozás jelezte. „Kiállót” húztak, jelezve, hogy a lelkész és a kántor készen áll az indulásra. Mindaddig harangoztak, míg oda nem értek a temetés színhelyére.

Amikor a harangozó meghúzta a „kiállót”, az addig felravatolozottnak ráhúzták az arcára a szemfedőt. Egy hirtelen hasítással a fej részén meghasították a szemfedőt, hogy ne vakon menjen az elhunyt a másvilágra. Ezt követően a koporsó fedelét ráhelyezték a fenékrészre és kalapáccsal négy szeggyel a koporsós rögzítette. A kalapácsolás igen megrendítő hatást váltott ki a gyászolók körében. A koporsót kivitték az udvarra a hozzátartozók és siratóasszonynak jajveszékelése közepette. A koporsót úgy helyezték el, hogy lábbal legyen a nagykapu irányába. A halott bal oldalán helyezkedtek el a legközelebbi hozzátartozók, míg a másik oldalon a rokonság.

A gyászolók köré álltak a temetésre érkezett részvételők. Egy-egy temetésen nem volt ritkaság, hogy pár százan is részt vettek. A jelenlevők létszámból következtettek az éber megfigyelők, hogy milyen elismert személyiséget temetnek.

Amikor a lelkész és a kántor megérkezett, először is a gyermek énekkar gyászéneket adott elő a kántor vezetésével. A lelkész az elhunyt jellemének megfelelően egy igét olvasott fel a bibliából és prédikációjával igyekezett vigaszt nyújtani a hozzátartozóknak. Ezt követően elmondta az Úr imáját s ezzel a lelkész a református szertartásnak megfelelően eleget tett. A halott búcsúztatása a kántor feladata volt. A kántornak több változatbeli búcsúztató szövege volt, s azokból válogatott, kiegészítette, neveket törölt, újabbakkal bővítette a halott jellegének, a család kíváncsainak megfelelően.

Lőri Mihály temetésén elhangzott kántori búcsúztató

Szomorú halotti gyülekezet:

*Búsan zúgtak a harangok
S miért adtak oly fájó hangot?
Miért reszketett meg rá szívünk?
Miért zavarta fel öröömünk?
Úgy hallott a harang hangja
Mintha árva gyermek sírna.*

*Az a harang oly szomorú azt sírta
Négy gyermeknek édesatyja megy sírba.*

*Ott sírnak édesatyjuk koporsója mellett
Nincs ki letörölje hulló könnyeiket
Nincs ki mondja jertek gyermekéim
Ti vagytok nékem minden örömeim.
Nincs ki megsímítná bánatos arcukat
A koporsó zárja jó édesatyjukat.*

*Szegény, szegény árvák a koporsó mellett
Mely atyátok fedi méltán hulló könnyetek
Az úrt, mely házban ő utána támadt
Semmi sem pótolja, marad csak a bánat.*

*Négy gyermek maradt árva, özvegy nő házában
Négy árvának atya fekszik koporsóban
E gyász gondolatra tudom szíved remeg
Óh szomorú lesz az özvegység neked.*

*Ki 32 évig volt életed hű párra
Künn a temetőben sírja készen várja.
Akivel közös volt örömmed, bánatod
Im most koporsóján könnyedet hullatod.*

*Istenünk ki irgalmadban, végére mehetlen vagy
Látod a gyász és fájdalom, mily szívrendítő és nagy.*

*Látod a bús özvegy miként roskadoz terhe alatt
Könnyei folynak miként a völgybe siető patak.*

*Uram! Miért, hogy nem maradt el messze még e búpohár
Most az özvegy és árváira mi sors és mi jövendő vár?*

*Uram, ki e gyász koporsó hideg ágyán szendereg
Miért oly méltón sírhat e gyászba öltözött sereg.*

*Jó atya volt s szent nevedben éjt és napot egybe tett
Csakhogy édes övéinek szerezhessen eleget.*

*Hajh, de a szív nem dobog már és a munkás gyors kezek
Az enyészet és koporsó prézáival lettek.*

*De a szellő lágy neszébe mintha a szót hallanám
Él még az irgalom atyja ki könyörül az árván.*

*Kinek gondja nem fárad el annyi ezereken
Titekét is gyámolyító szent karjaira veszen.*

*Hát szüntessétek a sírást s legyen vigaszotok a hit
Hogy örök Atyánk vette fel árvaságok gondjait.*

*E gyászkoporsóban nyugszik Lőrik Mihály
Ki a földi életben 54 évet, s ebből nejével most
Már gyászoló özvegyével Csapó Juliannával boldog
Házasságban 32 évet töltött.*

*Most már kísérjük őt az útjára
A gyászének hadd kezdődjék el
De míg búcsúszavát zengné nekünk
Ne sírj fel addig gyászos énekünk.*

*Csapó Julianna szeretett nőm
Hozzád zeng búcsúm őrangyalá
Hozzád, kinek szíve olyan jó volt
Oh de méltó szavakat hol lehettek
Míg búcsút rebegek.*

*Angyali volt a te hűséged, jóságod
Amelyhez méltót ember nem látott.
Angyali hang kéne erőtlens nyelvemre
Hogy azt hűn fessem le.*

*L. Cselötei Julianna, Juhász Jánosné
Cselötei Erzsébet, Cseri Józsefné
Juhász Lídia, Balog Jánosné
Szeretett rokonim:*

*Míg jobb házába költöznétek innen
Jó szívetekért áldjon meg az Isten.
Áldjon meg hosszú szép napoknak sorával
S tetézzén jósága minden áldásával.*

*K. Szabó Jánosné férj. csal.
K. Lőrik István neje csal.*

*B. Cselötei Jánosné férj. csal.
Csapó István neje csal.
Szeretett rokonim:*

*Ami jót kíván szívetek
Adják azt meg mind az egek.
S ha egykor sírba omoltok
Új hazátok legyen boldog.*

*Özv. Juhász Istvánné
Szeretett rokonom:*

*Elszakadtak hát az édes kötelek
Te még itten maradsz én a sírba megyek
Ottan sem feledlek, ottan is szeretlek.
Míg az új hazában ölelhetlek
Légy boldog, szerencsés, rokonom kívánom
Mind ezen földön mind a másvilágban.*

*Ifj. Cselötei János nej. csal.
Cs. Varga József nej. csal.
Csapó Zsófia férje
Palinai Jánosné férje
Szeretett rokonim:*

*Mely örömet most a szív öröme vett el
Toldja az ég éltetekkel, szeretettel
Éljetek boldogul, menten minden kíntól
Míg újra látlak a föld határin túl.*

*Gy. Kalmár Istvánné férj. csal.
Csapó Julianna férj. csal.
Goror János férj. csal.
Goror András nej. csal.
Szeretett rokonim:*

*Szívességekre vissza emlékezem
Az egek Urának buzgón esedezem
Hogy véletlen csapás ne érjen
Egész életekben szerencse kísérjen.*

*Bada Józsefné férj.
P. Lőriki István férj. csal.
Mészáros Sámueltné férj. csal.
Ifj. Nyuka János neje csal.*

Szeretett rokonim:

*Amilyen ritka volt szívetek jósága
Oly gazdagon nyíljék az örööm virága
Ha pedig ütni fog órátok végire
Az egekben legyen szívességek béra.*

*Zs. Szabó József nej. csal.
Ör. Varga János nej. csal.
Ör. Beres Mihályné csal.
Döményi Sándor csal.*

Szeretett rokonim:

*Testemet bár sötét koporsó fedi be
S le kell szállnom benne sír sötét kebelébe
Reátok ott is emlékezni fogok
Óhajtom legyetek mindenájan boldogok.*

*Ifj. Döményi István nej. csal.
Özv. Rác Mihályné csal.
Gy. Cselötei János nej. csal.
Audi Jánosné férj csal.*

Szeretett rokonim:

*Lelkem előtt megnyílt az ég szép hazája
Ahol végénélküli örööm vár reája
Míg ide juthattok évek múlva ti is
Földi pályátokat ne borítsa tövis.*

*P. Cselötei József nej. csal.
Kis Sándor nej. csal.
Özv. B. Elek Sándorné csal.
Özv. Dalmári Andrásné csal.*

Kedves komám:

*Akinek irántam oly jó volt szívetek
Búcsú nélkül el nem válhatok tőletek*

*Az igaz komákat az ég és föld atyjok
Teremtéseinek áldás képen adja
Ti is ilyen égi áldásul valátok
Szerető szívemnek tiszta jó barátok.
Kívánom e földön boldogul éljetek
Míg találkozhatom újra veletek.*

*H. Forgács József nej. csal.
Szöri János nej. csal.
Döbrei József nej. csal.
Őr. Farkas Sándor
Csuhá János nej. csal.
Boros András
Bognár Rudolf nej. csal.*

*Áldásom szálljon reátok
Élni fog emléketek
Majd ha a sírhantok körül
Szebb lét derül
Újra élek veletek.*

*E helységen s egyházban tisztas elöljárók
Bevégeztem én a tisztet, melyet az Úr reám rótt
Ti itten maradtok, kérlek híven vigyázzatok
Hogy legyen községben minden polgár boldog
És a hívek között az egyház kebelében
Kegyesség, egység virágoszék szépen
Fejeteknek az legyen a legszebb koronája
Hogy mindenik lépéstekeit kicsiny és nagy áldja
Én áldom e helység minden őr állóját
Kik az Úrban nagy s kicsinyek ügyét őrzik óvják
Helységemnek minden tiszte véne
Áldlak minden jók atyja védelmére.*

*Mindenennemű rokonok, keresztfiaiak,
keresztlányok
Végtisztelők ismerősök, jó barátok*

*Fölemelem végre hozzátok lezárt hidegült ajkamat
Jó lelkek áldást kérek rátok, aztán nyugszom a föld alatt
Óh legyen boldog pályátok s ha majd síromnál megálltok
Reá egy könnyccseppejtsetek. Az Isten legyen veletek.*

*Ment vagy hosszas szenvédésnek fájdalmaknak fia
Ment vagy végre a sok kínnak fáradságnak utána
Nyugodjál hát csendesen mig az angyalod megjelen
S örök ké tartó mennyei életre fog felkölteni*

Ámen.

A búcsúztató felöleli Lőrik Mihály özvegyét, négy gyermekét, unokáit, feleségek négy testvérét, az elhunyt testvérének családtagjait, szomszédokat, keresztfiakat – lányokat, ismerősöket, közszégi és egyházi elöljárókat. Összesen 35 családtól búcsúztatta az ac. rector (kántor). Ha csak négy tagúnak vesszük a családtagok számát, akkor is mintegy 140-en álltak vagy legalább is illett állni a koporsó mellett vagy körülötte. Rajtuk kívül bizonyosan voltak falubeliek is. Nem is olyan elképzelhetetlen, hogy egy temetésen pár százan vettek részt.

A KOPORSÓ TEMETŐBE VALÓ KIVITELE

A huszadik század kezdetéig a koporsót kocsin vagy Szent Mihály lován vitték ki a temetőbe. Jobb módúak kocsin vitték ki, de fuvarost soha sem fogadtak. A koporsót amikor kivitték az udvarra, székekre vagy mindenki által a Szent Mihály lovára helyezték. A prédikációs temetést követően négyen esetleg hatan a vállukra emelték a fából készült alkalmatosságot, az útvízszonyuktól függően lehetőleg a kocsiút közepén vették irányba a templomot. A gyászmenet minden alkalommal függetlenül attól, hogy prédikációs temetkezés volt, mindenkor a templom előtt haladt el, s megállás nélkül folytatották útjukat a temetőbe. Az elhunyt legközelebbi hozzáartozói az út közepén haladtak a koporsót szállítók után.

A koporsót, amikor kivitték az udvarból, az összesereggel részvételő férfiak közül két leginkább legidősebb megindult s öket követték a többiek. Elől mentek a férfiak majd öket követték az asszonyok. A gyászmenet mindenkor a járdán haladt. A temetésre úgy a férfiaknak mint a nőknek fekete ruhában illett megjelenni. Az asszonyok fekete kendővel kötötték be fejüket.

1902-ben a református magyar hívek önkézdeményezésére gyászkocsit vásároltak az összegyűjtött önkéntes adományokból. A gyászkocsihoz a község előfogatosa (ordináncos) biztosította a két igavonó állatot. Aki a gyászkocsit igénybe szándékozta venni az 5 korona illetéket fizetett. Ebből 2 korona az ordináncost illette meg, 1 korona temetőcsősznek járt, aki a kocsit rendben tartotta, 2 korona pedig az egyháznak járt. Mivel a gyászkoci használatáért fizetség járt, így a továbbiakban, ha ritkábban is, a koporsó szálítását parasztkocsikon és Szent Mihály lován is végezték.

Az após lovai végzik a koporsó szállítását

Gyászmenet a régi tradíció szerint

1944-ben megszünt az ordináncos szolgálat, így a továbbiakban a gyászkocsi vontatására vagy az elhunyt két lovát vették igénybe vagy az ismerősök köréből kértek meg valakit, hogy lovaival szíveskedjen elvégezni a szállítást. Különben is megtiszteltetésnek számított, ha erre felkérték, mert ez azt jelentette, hogy olyan lovai vannak, melyek „megtesszik” a tisztes séges szállítást. Ily alkalomkor a lovak szerszámait tisztára kenték, a lovak patáit pedig beolajozták.

ÉNEKSZÓS TEMETKEZÉS

A temetkezés olcsóbb megoldása az énekszós temetkezés volt. Az elhunyt házához csak a kántor és a gyermekemberekből alakult énekkar ment ki. Amikor a koporsót kihozták az udvarra, akkor az énekkar elénekelte néhány egyházi (temetkezési) éneket a kántor vezetésével. Ekkor a kántor búcsúztatót nem mondott. Amikor megindult a gyászmenet, útközben a gyerekek énekeltek. Amikor a templom elé értek ott csatlakozott hozzájuk a lelkész és paphozjáró, és megállás nélkül folytatták útjukat. Az ilyen temetkezés díjazása 12 krajcár volt, mely a kántort illette meg. A temetkezés további folyamatában nem volt különbség a két temetkezési forma között. Amíg a gyászmenet a háztól a temetőig haladt mindenkor temetkezés alkalmával szólt, vagy később szóltak a harangok. A harangozó a toronyból figyelte, mikor kell kezdeni és abbahagyni a harangozást.

TEMETŐBENI SZERTARTÁS

A gyászmenet amint megérkezett a temetőbe, elcsendesedtek a harangok. A koporsót a sírgödör előre helyezték. A lelkész a református egyházi szertartásoknak megfelelően elvégezte az elhunyt földi porhüvelyének az örök életre való eltávoztatását. Az énekkar 2 egyházi éneket énekelte el, s ekkor a család tagjai néhány krajcár erejéig jutalmazták a gyerekeket.

Ezt követően vette kezdetét a koporsónak a sírgödörbe való leeresztése. A család tagjai néhány rög földet dobtak a koporsóra. Ha nem padmaly alá helyezték a koporsót, akkor fordén elhelyezett deszkalapot engedtek le, hogy a lezúduló föld ne a koporsót kongassa. A sírgödör behantolását 150 éven keresztül az elhunyt barátai, ismerősei végezték. A rokonok ebből a munkából nem vették ki részüket. Egymást felváltva haladt a munkálat. Ezt az ősi szokást sajnálta Ágoston Sándor püspök, hogy a későbbiek folyamán elmaradt. Így vélekedett: „Milyen szép is volt, amikor még a feketicsiek egymást temették el.”. A végbúcsún résztvevők csak akkor távoz-

tak, amikor a sírhantón az utolsó simításokat is elvégezték. A temetés befejezével egyedül a kántort kínálták meg borral vagy pálinkával. Néha baj is származott e tradíció fenntartásában, mivel megtörtént, hogy a kántor borgőzösen távozott a temetőkapun. Nem is hagya szó nélkül a presbitérium az ilyen kilengést, s megdorgálásban részesítette a megtévedt kántort. Különben az egész temetkezés folyamán a rectoron kívül soha senkit meg nem kínáltak semmivel.

A sírhely megjelölését akácfából készült fejfával végezték, melyet valamelyik bognár készített. Leginkább a család biztosította a faanyagot. Ha fejfának alkalmas fát vettek ki akkor azt félretették, hogy majd egykor fejfa készüljön belőle. Ami a feketicsi emberek mentalitását illeti, számukra lehetett valami jó, lehetett szép is, nagyon szép nekik nem volt semmi, a gyönyörű kifejezést meg nem is ismerték. A lényeg az volt, hogy amit használnak az jó legyen és sokáig tartson. Ez vonatkozott a fejfára is. Díszítés nem is igen került a fejfára. Elég volt az is, ha a bognár bevéste az elhunyt nevét (gyakran csak kezdőbetűit) és elhalálozásának évét. Ritkább eset volt, hogy egy szomorúfűz is dícsérte a bognár keze munkáját. A XX. század kezdetéig nem gondozták a sírokat. Mire az akácfá fejfa elkorhadt, addig-ra feledésbe is ment az elhunyt családtag emléke. Így történt meg, hogy 1936-ban ott kezdték ismét temetkezni, hova egykor Gáspár Lajos kovácsot temették el, mivel a református magyarok számára kijelölt temetőrész megtelt.

A településen szaporodó katolikus magyarok és azok sírhantjainak gondozottsága mindinkább átradt a reformátusokra. Szokássá vált halottak napján a sírok virágokkal való feldíszítése.

Temetkezések alkalmával az addigi gyermekénekkart a főleg ifjuktól álló felnőtteknek váltotta fel. A felnőtteknek 1902-ben Takács Ferenc kántortanító alakította meg. Távlati célja az volt, hogy a felnövő generáció számára kulturházat építsen. Így szándékozta a fiatalokat elvonni a kocsmától. minden alkalmat, így a temetéseket is megragadta, hogy összegyűjtse a szükséges pénzösséget. Jobb módon, a temetkezések alkalmával a felnőtteknek fogadták meg, hogy elbúcsúzzanak kedveseiktől. Egy temetés díjazása 10 dinár volt. A karnagy örömmel nyugtázta, ha túlfizetést könyvelhetett el. Maga a karnagy is példát mutatott, mivel minden évben jelentős összeggel gyarapította a dalárda pénzügyi alapját.

A XIX. század közepén mindenki elmaradt az énekeszés temetkezés. A prédikációs temetkezések alkalmával mindenki szokássá vált, hogy a lelkész is jutalmazzon a gyászoló családot, pedig a lelkész díjszabásába bele volt foglalva, hogy minden egyházi tevékenységet el kell végeznie. Egyesek fitogtatva vagyoni helyzetüket, nem is tudták milyen mélyen nyúljanak zsebükbe. A presbitérium 1860-ban azt a határozatot hozta, hogy prédikációs temetkezések alkalmával a lelkész díj 2 forintba van meghatározva.

EGYÜTTÉLÉS A NÉMETEKKEL

A polgári és egyházi igazgatás különválását követően (1820) Feketehegyre a környező német falvakból Detsi Dániel jegyző álnoksága folytán „bétolultak” a német lakosok. Többségükben evangéliusok voltak, de Torszáról, Cservenkáról német reformátusok is érkeztek. Így az addig tiszta magyar református közösség vegyes ajkúvá vált. A német reformátusok a magyar református egyház kebelébe tartoztak, mint leányegyház 1920-ig. A magyarok lelkésze kéthetenként a magyar Istentisztelet után német nyelven tartott Istentiszteletet a németajkú reformátusok számára. Temetések alkalmával a magyarok lelkésze végezte a németajkúak halotti szertartását. Nem volt előírva, de a presbitérium minden olyan lelkész alkalmazott, aki jártas volt a német nyelvben. 1847-ben a németajkúak azon óhajukat fejezték ki, hogy a kántor számukra is tartson halotti búcsúztatót. Ez nem is képezett akadályt. Gyakorlatilag a magyaroknál 1860-at követően az énekszós temetkezések elmaradtak, viszont a németek még 1916-ban is követelték, hogy számukra énekszós temetkezések tartassanak. A német reformátusokkal való közösség 1920-ig tartott, amikoris anyaegyházzá szerveződtek. Ezt követően eltörültetett a német nyelv tudása magyar lelkész megválasztása alkalmával.

Itt nyugszik P. S. idős
1917.
neje O. Zs. 1950.

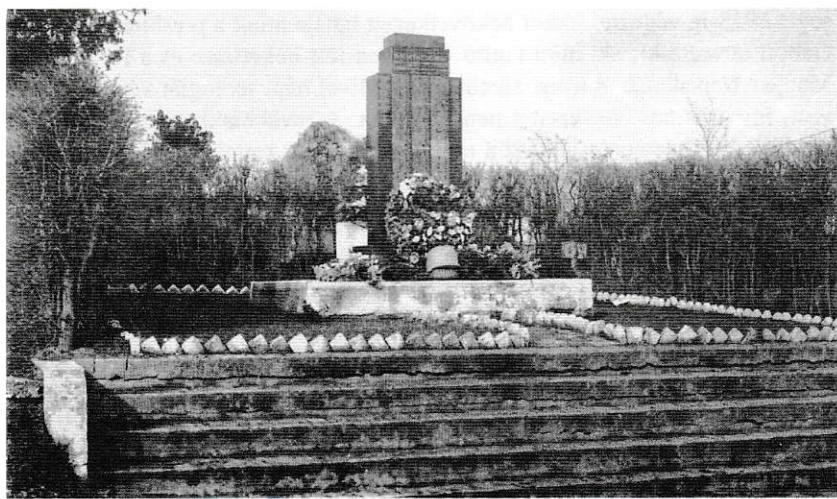
Itt nyugszik Harangozó Mihály
1863-1937.
és neje Papp Erzsébet

Berhida Keresztes József lelkész síremléke, aki 1849. jan. 23-án mártírhalált halt az ellenforradalmi erők által

Sziládi János lelkész síremléke. A XIX. században csak lelkészeknek emeltek kőből síremléket

„Hősök szobra”
Az I. világháborúban elesettek emlékműve. Az oldalára kerültek bejegyzésre azok nevei, akik a II. világháború áldozatai voltak.

A LAKOSOK LÉTSZÁMA VALLÁSI HOVATARTOZÁS SZERINT

	1910	1941	1988	1996
Református magyar	3241	3235	2213	2100
Katolikus magyar	399	222	200	190
Református német	582	464	—	—
Evangélikus német	1438	1239	—	—
Görögkeleti	22			
Izraelita	52			
Nazarénus (egyéb)	110	8	?	?
Össz lakosság	5844	5168		

KÁNTORI TEENDŐK VÉGZÉSE A XX. SZÁZAD KEZDETÉN

1891-ben Szalai László tanító a kántori teendők alól felmentését kérte, korára és betegségére hivatkozva. A presbitérium Kozma Béla tanító bízta meg a kántori teendők végzésével, mivel teológiát végzett. Ezt a tisztséget 1913-ig végezte. Ekkor bekövetkezett halála miatt a presbitérium Barta Gábort nevezte ki, aki mint tanító 1909-ben jött Feketicsre és a Református Magyar Népiskolában nyert alkalmazást. Mivel nem teológiát végzett tanító volt, így a halotti búcsúztatót nem tarthatta. A továbbiakban temetéseken a prédikációt követően a lelkész a család tagjaitól és csupán néhány rokontól, ismerőstől búcsúztatta az elhunytat.

Amikor elmaradt a kántor által tartott búcsúztató, s azt a lelkész vállalta magára, gyakran kerültek kifogásolni valók, hogy egyik-másik rokon neve nem lett megemlítve. 1920-ban, amikor Ágoston Sándor került lelkipásztornak Feketicsre, elég sok kifogásolni valót talált az egyház életében. Megtiltotta a Karácsonykor és Újévkor a gyerekek által rendezett „Kántálást”, mivel az a rendetlenséggel fokozódó népszokássá fajult. Eltiltotta a siratóasszonyokat a virrasztásról. Temetések alkalmával a rokonoktól való búcsúztatást nevek megnevezése nélkül végezte. Barta Gábor, mint kántortanító, minden temetésen részt vett, de szerepköre csupán arra korlátozódott, hogy vezette az énekeket. Kántori teendőit 54 éven keresztül végezte. Munkássága ideje alatt nem maradt olyan ház, ahonnan ő nem énekelt volna ki valakit. Szolgálati ideje alatt annyi halott temetésén vett részt, hogy azok száma meghaladta Feketics összlakosságának létszámát.

A TEMETÉST MEGTAGADNI NEM LEHET SENKITŐL SEM

A temetés problémája szerepelt a presbitérium gyűlésén a XX. század ötvenes éveiben. Az egyház eltörölte a párbér kötelező fizetését, mely családonként egy véka búza és egy véka árpának felelt meg. Mind többen akadtak olyanok, akik a kötelezettség eltörlését követően nem fizettek ún. egyházadót. Az egyház anyagi szükségleteinek biztosítása kérdésessé vált. Felmerült az a kérdés, mi legyen azokkal a névleges egyháztagokkal, akik nem fizetik az egyházadót? A presbiterek nemelyike azon a véleményen volt, hogy akik nem fizetnek járulékot, azoknak meg kell tiltani az egyházi temetést. Ágoston Sándor a meddő vitát azzal vágta el: „Ezt nem kell bevezetni, mert akkor megszokják az emberek, hogy pap nélkül is lehet eltemetni az elhunytat.”.

Ágoston Sándor mint püspök el is temetett mindenkit, függetlenül attól, hogy fizetett vagy sem. Az sem számított neki, hogy milyen vallású valaki.

1944. október 20-án, Balog András mélykúti földműves, római katolikus vallású honvéd mint sebesült az Árvaházban meghalt. Ágoston Sándor püspököt értesítették a halálesetről, ezzel a megjegyzéssel: „De itt vannak az oroszok.”. A kurta válasz csak ennyi volt: „Ha itt vannak, hát itt vannak, de temetni azért kell.”. Délután két órakor református temetkezési szokás szerint lett eltemetve a római katolikus vallású honvéd. A feljegyzés szerint szépen számban jöttek össze a temető közelében lakók a temetési szertartásra.

SZABÓ ZSUZSANNA TEMETÉSE

Ágoston Sándor püspök megkövetelte, hogy a református lelkészek prédikációkat leírják. Ő maga is ezt gyakorolta. A feketicsi református egyháznak oszlopos tagja volt Bertók Bálint. Hosszú időn keresztül végezte a preszíteri szolgálatot. Felesége Szabó Zsuzsanna hirtelen, váratlan halálval távozott az élők sorából.

Bertók Bálintné, Szabó Zsuzsanna temetése.

Ének – XXVI. számú zsoltár 1., 11. és 12. verse. (Légy ítélem Uram, mert hűséggel jártam, és éltem nagy ártatlanul!)

Ige – Zsoltárok könyve 24 : 1-10.

Ez a zsoltár egy kérdést tesz fel: Kicsoda megy fel az Úr hegyére? És kicsoda áll meg az ő szent helyén?

Erre a kérdésre felel is: Az ártatlan kezű és tiszta szívű, aki nem adja lelkét hiábavalóságra.

De ki az az ártatlan kezű és tiszta szívű? Erre a kérdésre is megfelel a 8-ik és 9-ik versben: Egyedül a mi Urunk, Jézus Krisztus.

És más senki?

De igen, mindenki, akik Krisztusban vannak, Krisztusban élnek és akikben Krisztus él. Ezek lesznek Krisztusban és Krisztus által ártatlan kezűek, tiszta szívűek és nem adják lelküköt hiábavalóságra.

Mit jelent ez Krisztusban lenni?

Ezt nekem egyszer valaki így magyarázta meg:

Ha tengerbe bele helyezek egy üres edényt, az a víz színén lebeg. Míg egyenesen áll, míg a tenger vizéből semmi sincs benne, addig hánkyódik jobbra-balra. Egyszer-kétszer megdől, s ilyenkor belehatol több, kevesebb a tenger vizéből. Addig-addig hánkyódik, míg megtelik vízzel és lesüllyed a mélységre. Benne van a tengerben s a tenger benne van őbenne, megtelt a tenger vizével. Krisztusban, a kegyelem tengerében úszik a mi életünk, törékeny kis edénye. Még egyenesen büszkén tartja magát, míg üres, addig hánya hol jobbra, hol balra. De a sok hánymásban megdől, alázatosabb lesz, belehatol valami a kegyelem tengeréből. Ha ezzel teljesen megtelik, akkor lesüllyed a mélybe a kegyelem tengerébe. Ezt jelenti ez az Ige: Krisztusban élni. Krisztus van. Krisztus él, élek többé nem én, hanem él bennem a Krisztus.

S ki ilyenképpen „Krisztusban van” s akiben ilyenképpen „Krisztus benne él” az „Krisztusban” vele együtt felmegy az Úr hegyére. Megáll az ő szent helyén.

Szép halála volt. – Összejöttetek valamennyien őt ünnepelni, neki a legjobbakat kívánni. Rátok mosolygott s egy szempillantás alatt eltiűnt közületek. Felment az Úr hegyére. Nem egyedül, hanem „Krisztusban”. Krisztusban élt nagy ártatlanságban. Krisztusban járt tisztaságban. Krisztusban áll most az Úr orzája előtt.

Áldását hagyta itt hűséges élettársára, egyetlen fiára, menyére és unokáira, testvéreire, rokonaira s mindenkorra, akik életében vették körül. Most szomorúan könnyeznek koporsója mellett. Jertek köszönjük meg az Úrnak, hogy néktek adta.

Imádkozzunk!

Életnek és halálnak győzedelmes fejedelme mi Urunk Jézus Krisztus.

Nehéz szívvel válunk meg még a poraitól az édesanyának, de a búcsúzás pillanatában engedd, hogy még lélekben egyszer megcsókoljunk.

Köszönjük hitvesi hűségét, anya szeretetét, szorgalmat kezét, fáradhatatlan munkásságát, köszönjük értünk való sok imádságát. Köszönjük, hogy már életében alámerülhetett kegyelmed tengerében, s most ebben a kegyelemben állhat meg orcád előtt. Elbocsájtjuk porsátorát magunk közül

azzal a hittel, hogy mikor a mi életünk a Krisztusban megjelen, akkor majd ő is vele együtt megjelenik dicsősségeben.

Ámen.

*Ének – 281. dicséret 1-5 vers. (Mindig velem Uram, Mindig velem,
Amikor nem is lát gyarló szemem)*

A halottasháznál történt búcsúztatás alkalmával név szerint Szabó Zsuzsanna nem lett elbúcsúztatva senkitől sem. Így egyszerűsödött le az egykori academikus rektor által végzett halotti búcsúztatás.

HALOTTI TOR

A múlt században a virrasztás két napot is igénybe vehetett. Ha valaki délután halt meg akkor a virrasztás aznap éjjelén csak kis virrasztásnak számított. A rendes virrasztás csak másnap volt, amikor már mindenki tudhatta, kihez köszöntött be a halál. Amíg a virrasztás tartott, addig a hozzáartozók sem nem ettek, sem nem aludtak.

Amikor a koporsót kivitték az udvarból akkor az első és hátsó szomszéd maradt a háznál. Az idő alatt míg a temetkezés tartott, a szomszédek rendet teremtettek a háznál, kiszellőztettek, feltakarítottak s megerítettek a halotti torhoz. Mie a gyászolók hazaértek minden rendben találtak.

A szomszédban megfőtt a paprikás. Jobb módúak birkát vágtak, mások néhány tyúkot terítettek ki. Este a rokonok megérkeztek a halotti torra. Nem hiányzott az asztalról a bor sem. Nem volt ritka eset, hogy egyesek úgy felöntötték a garatra, hogy nótaszóval térték haza. Ágoston Sándor, akkor még mint lelkipásztor, be is tiltotta a halotti tor tartását, mivel az elferdülésekre serkentő szokást nem tartotta célszerűnek.

Ha egyházi személyt, presbitert temettek akkor, a toronyba kitűzték a fekete zászlót abba az irányba, amerre a haláleset történt.

Gyászjelként sem a hozzáartozók, sem a rokonok, ismerősök gyászszalagot nem tűztek ruháikra. A temetést követően a gyászolóknak nem szoktak részvételni. A virrasztáson, illetve a temetésen való részvétel volt a gyászolónak való részvétel kifejezése. A temetést követő vasárnap úgy illet, hogy a gyászolók részt vegyenek a délelőtti Istentiszteleten.

A közeli családtagok fél évig gyászoltak s ez idő alatt nem illett vigaszságokon részt venni. A férj vagy feleség egy évig gyászolt. Ez idő alatt az özvegy fekete kendőt, fekete ruhát hordott, hogy ne szólják meg. A gyászoló férj esetében elnézőbb volt a falu szája. Ha néhány neveletlen gyerek maradt árván, akkor még azt is elnézték, ha fél éven belül meg is nősült az özvegy.

EGYEDI TEMETÉSEK

A TELEPÍTÉSKOR (1785) a falu bírójának az esküdtek a Tiszabúráról szakadt Bácsi Jánost jelölték bírójuknak. A jelölés alapján nevezte ki a bírót a Zombori Adminisztráció: Bácsi János bírónak igen sok viaskodása volt egyes telepesekkel és utánelepülőkkel. Különös problémát jelentettek azok, akik Fekete-tó ábrándvilágában éltek, s lázadássá fajult elvándorlási lázuk. Nem sajnálva felépített házaikat, inkább elkötöztek volna, csakhogy újra kezdhessék a kincstár által biztosított benefíciumpakattat. Bácsi János keményen igazgatta a falut, Kálmándi Pap János lelkész segédletével. Egyeseknek sok borsot is tört az orra alá. A lázadozók között bőven akadtak ellenségei, de amíg élt, tehetetlenek voltak vele szemben. Amikor 1802-ben meghalt a család annak rendje módja szerint eltemette prédkációs temetéssel.

A temetést követően este halotti torra jöttek össze a rokonok. Feltehetően birkapapríkást főztek, mivel az egykori bíró jelentős nyájál-lománnal rendelkezett. Amíg az éjszakába nyúló halotti tor tartott, egykori ellenlábasai (a szájhagyomány szerint a betyárok), kimentek a temetőbe, kiálták az elhunyt bírójuk sírját és a koporsót kitették a sírgödör mellé, annak jeléül, hogy a kuruc bíró még a föld sem fogadja be.

Másnap reggel, amikor a család tagjai értesültek a betyárok cse-lekedetéről az elhunyt bíró fiai kimentek a temetőbe s minden szó nélkül újratemették apjukat.

LELKIPÁSZTOR ÉS KÁNTOR NÉLKÜLI TEMETKEZÉS

A németekkel való együttélés katasztrófális következményeket hozott az 1848/49-es szabadságharc idején. A németek mint osztrák hű lakosok a nehéz időkben kitüzték a fehér zászlót, míg a magyaroknak a megkettőzött ellenségtől el kellett hagyni a falujukat. A Debrecenbe menekített kormány, amikor kivonta a honvédséget a délividékről, akkor az ellenforradalmi erők Szenttamásról kitörve úgy vélték, könnyű prédául szolgálhat Bácska területe. 1849. január 23-án a szeghegyi németek mint kormányhű lakosok kitüzték a fehér zászlót s ugyanezen a napon a feketehegyi magyarok, Kossuth eszméinek hívei kénytelenek voltak elhagyni falujukat. Ezt a napot a magyarok „Szaladásnak” neveztek, a németek viszont „Kossuth búcsúnak”. A Kossuth búcsút ünneplő németek a kocsmáikban dorbzoltak. A menekvésben levő magyarok lelkészét Berhidai Keresztes Józsefet egy német az evangélikus harangláb tövénél lelötte. A magyar lakosok kun származásuknak köszönhetően Kiskunhalason nyertek menedéket, ahol vendégként fogadták őket. Míg ők a menekültek keserű életét éltek, addig a szeghegyi és

feketehegyi németek kihasználva osztrákhű állásfoglalásukat, egyedüli ténykedésük a magyar házak fosztogatásában nyilvánult meg. Az idegenben tartózkodók elrettentő hírekről értesültek. Az összes ingóságaik idegen kézre kerültek. Házaikat mind felgyújtották a fosztogató németek (egyedül a nemrég épített cseréptetős fiúk iskolája és az uradalmi pince tetőzete maradt épségben). Az elrettentő híreket még tetőzte, hogy a falu határában zajlott le a magyar szabadságharc utolsó győzedelmes csatája. A harcmezőn úgy hervertek az elesett honvédek és Jellačić horvátjai, mint nyáron a learatott búzakévék. A „Világosi fegyverletételt” követően merészkezdtek csak haza-szállingózni. Elrettentő látvány fogadta őket. Az evangélikus haranglábnál még akkor is ott hevert Berhidai Keresztes József egykor lelkészük oszlásnak indult teteme. Titokban kellett eltemetniök jelöletlen sírba s csak a százados emlékünnepségkor emelhettek sírhantja fölén díszes emlékművet. A falu védelmére kirendelt 12 honvéd január 23-án időt biztosított a „szaladásra”. Nem menekült el közülük egy sem, de nem is menekedett meg. Mind a tizenkét honvéd teteme szétszórva hevert a szérűskertekben. Ott temették el őket szétszóródva, ahol rájuk találtak. Az elesett honvéd mellett ástak egy gödröt s koporsó nélkül temették el. Hadnagy Balog Samut a saját kertjében érte a halálos lövés. A visszatérő hozzátartozói ott temették el a kertben és egy akácfá csemetét ültettek sírhantja fölén.

Azok az idős személyek, aik nem menekültek el leginkább a banyakemence mögötti kuckóban lelték halálukat összeégve. Az ő számukra is a kertben ásott sírgödör jelentette az örök nyugvóhelyet. A határban lezajló csatamezőn heverő harcosokat összeszedték és közös sírba temették. A csatater színhelyén 1887. július 17-én az utódok 5 méter magas öntöttvas obeliszkkel állítottak emléket, hogy itt zajlott le a magyar szabadságharc utolsó győzedelmes csatája Gujon Richárd vezérletével. Mivel, lelkészük a szaladáskor dorbázoló németek áldozatává vált, így a temetkezéseket lelkész nélkül, gyászbeszédek, búcsúztatások nélkül végezték el.

Az összes vermeiket kifosztották s míg ők korgó gyomorra az oszlásnak indult hozzátartozókat temették, addig a németek az elrabolt gabonával kereskedtek. A cserekereskedeleml elfajult formája: egy véka búza ellenértéke, 1 hold föld a feketehegyi határban.

ZENESZÓVAL VALÓ TEMETÉS

Az antibiotikumok elterjedése előtti időben legveszélyesebb betegségek a fiatalok körében a gümőkór (TBC) számított.

A gyermekkorban elvégzett védőoltásoknak köszönhetően elég eredményes küzdelmet érhettek el. Az 1935–1941. időszakban Feketicsen 596 gyermek született. Ugyanez időszakban különböző fertőző betegségekben 21

halálesetet regisztráltak, vagyis 3,5%. Az ifjú korba serdültek között szinte utolsó veszedelemnek számított a TBC-ben való megbetegedés. Az egészséges környezet biztosítása, a szanatóriumokban való gyógykezelés nem jelentett különösebb biztonságot a gyógyulás reményében. Az említett 7 éves időszakban 39 ifjút és nagylányt temettek el tüdőbajban, ami a születettek 6,5%-át tette ki. A tüdőbajban eltemettetett ifjak száma majd kétszer annyi volt, mint a más fertőző betegségen elhunytak száma.

A zeneszóval való temetést akkor alkalmazták, amikor legénysorba vagy nagylánysorba serdült távozott az élők sorából. Nem minden alkalomkor alkalmazták, sőt, volt olyan időszak, amikor a lelkész meg is tiltotta, hogy a temetőben zeneszó csendüljön fel.

Makai Mihály 1933-ban halt meg, 19 éves korában tüdőbajban. A gyászoló szülők zeneszóval való temetést óhajtottak tartani. A lelkész a szülők óhaját nem tartotta kíváatosnak. Mégis a koporsót mielőtt kivitték volna, hogy a gyászkocsira helyezzék, a zenészek a szokványos két szomorkás dalt eljátszották. Ezt követően a zenészek csatlakoztak a gyászmenethez, mely a temetőkapunál megállt és a zenészek halkan rákezdtek: „Új sír van a temetőben ...” és a „Most van a Nap lemenőben ...” kezdetű dalra.

Mivel mégiscsak zeneszóval lett elbücsüztetve Makai Mihály, így a továbbiakban a temetőben a sírgödör melletti zeneszó felcsendülése legalizálódott.

A II. világháborút követő időben Farkas Juci betegedett meg tüdőbajban. Hiába volt a (Kranjska-Gora) szlovéniai szanatóriumi gyógykezelés, nem hozta meg a nagyon óhajtott gyógyulást. Tudatában volt annak, milyen sors vár reá. Két héttel az élők sorából való elköltözése előtt, vasárnap esti sétája alkalmával, az utcára kihallatszott kortársai szórakozása. Gondolt egyet s bement, hogy még egyszer lássa őket. A zenészeket megkérte, hogy kedvenc nótáit játszzák el, mert abban az időben minden fiatalnak, öregnek volt nótája, melybe beledalolta örömet, bánatát. Harmadik nótának kérte: Darumadár fenn az égen ... s kibírta sírás nélkül. Sétáit nem sokáig folytathatta, hiszen két hét múlva már felöltözötték tetőtől, talpig menyasszonyi ruhájába. Mindent elrendezett maga körül, s egyik óhaja az volt, hogy egykorú udvarlója vigye a menyasszonyi csokrot a gyászkosci után. Ezt az óhaját nehéz volt hozzáartozónak teljesíteni. Az akkori közlekedési viszonyok miatt egy teljes hétbe került mire a katonásagtól megérkezett a völlegény szerepét betöltő ifjú. Amíg a szolgálati idejét töltö katona meg nem érkezett, addig a mészáros hűtőkamrájában állandóan volt vastag belekbe tárolt jég (az akkori időben ismeretlen anyag volt a műanyag zacskó) s azzal őrizték meg egy héten keresztül, hogy ne induljon meg a bomlási folyamat.

A gyászkosci mellett volt barátnői, barátai vitték a koszorúkat. A gyászkocsit legközelebbi kozzátartozói követték. Az első sorban haladt a

völegény szerepét betöltő, menyasszonyi csokrot vivő, katonaságtól hazajött egykori udvarlója.

Zenészek: Az ifjú korba serdült legényeknek, nagylányoknak rendezett temetésen kívül a család óhajának értelmében a zenészeket is zeneszóval temették.

A háznál tartott temetési szertartást követően a zenészek halkan játszották el:

*Lehullott a rezgőnyárfa ezüst színű levele
Mind lehullott, elsodorta az őszi szélnek szele.
Egy levére rá volt írva rózsámtól az üzenet
Isten veled édes, Isten veled kedves, élnünk együtt nem lehet.*

Ezt követte:

*Darumadár fenn az égen hazafelé szálldogál,
Vándorbottal a kezében cigány legény meg-meg áll.
Darumadár ha lehet, vidd el ezt a levelet
Mond meg az én galambomnak: ne sirasson, ne sajnáljon engemet.*

Mindkét dalnak csak első versét játszották el. A szöveget soha- sem énekelték, nem is volt rá szükség, mert az akkor időben mindenki tudta a szöveget. Kinn a temetőben, mielőtt a koporsót leengedték volna a sírgödörbe, a zenekar eljátszotta:

*Új sír van a temetőben, rajta virágkoszoriú.
Mellette egy barna kislány, jaj de nagyon szomorú.
Ne sírj, ne sírj, barna kislány, ne epezd a szívedet,
Hisz jól tudod, hogy a sírból visszajönni nem lehet.*

Függetlenül, hogy fiút vagy lányt temettek, a dal ugyanaz volt.

Ezt követte:

*Most van a nap lemenőben, kimegyek a temetőbe,
A holdvilágtól kérdezem, nem láitta-e a kedvesem.
Azt feleli, láitta, láitta, egy mély sír magába zárta,
El van zárva a világtól, mint rab madár a párjától.
Kelj fel, kelj fel, én kedvesem, sírba lezárt szerelmesem,
Beteg az én éltem párja, nincs gyógyító levél rája.
Hulló levél, őszí levél, vigye szerte-széjjel a szél,
Mond meg, kint a temetőben, most van a nap lemenőben.*

Ritkább esetnek számított, hogy a család vagy elhunyt kívánságára az első három dal közül a kívánt dal lett elmuzsikálva.

A penicillinkészítmények elterjedésének köszönhetően, a gyógykezelésben immár megtette a maga pozitív hatását, így már hosszú ideje csak zenészek temetésén csendül fel a 4 dal.

Az I. világháborút követően, Maradékról a Sárosi család telepedett meg Feketicsen. Eredeti tervük az volt, hogy a Maradékon eladt birtokuk helyett valahol Bácskában egy 500 holdas birtokot vásároljanak. Az akkor törvények szerint ezt nem volt lehetséges megvalósítani, így házakat és két malmot vásároltak. Rövid néhány év alatt csödbe jutott vállalkozásuk, s a család tagjai szétszóródtak a nagyvilágba. A testvérek közül négyen Feketicsen rekedtek, egy nőtestvérük meg Amerikába került. A messze földre szakadt kívánsága az volt, hogy hamvai Feketicsen a családi sírboltban nyerjenek végső nyugvóhelyet. A honvágytól gyötörtnek utolsó kívánságát hozzáztartozói teljesítették.

Tekintetbe véve, hogy a XX. század második felében igen sokan idegen földön keresték és keresik a boldogulásukat, de a vele járó honvágyság sem marad el. Valószínűleg az ilyen természetű temetkezések a jövőben sem lesznek ritkák.

Marlogh, szül. Sárosi Erzsébet hamvainak elhelyezése a kriptályba

Adatközlők:

1. Ubornyi József nyugdíjas, 72 éves † 1976.
2. Barna János földműves, 76 éves † 1985.
3. Németh János földműves, 93 éves.
4. Pál László földműves, 86 éves.
5. Bácsi Gábor földműves, 76 éves † 1955.
6. Papp József zenész, 72 éves.
7. Tóth Zsuzsanna nyugdíjas, 75 éves.
8. Őri Rozália nyugdíjas, 65 éves.

Felhasznált irodalom

1. A feketicsi református egyházközösség anyakönyvei és jegyzőkönyvei
2. Ágoston Sándor: Feketics története – kézirat (1959.)
3. Madar Ilona: Kunhegyesről kirajzott, Feketehegyen letelepült reformátusok (1985.)
4. Nagy Kálózi Balázs: Jászkunsági reformátusok leköltözése Bácskába (1943.)
5. Német református leányegyház presbiteri jegyzőkönyvei.

Sárközi Ferenc, 1997., Feketics

REFORMÁTUS HALOTTI ÉS TEMETKEZÉSI SZOKÁSOK FEKETICSEN **1920–1987.**

*Halott van, nagy halott, mégsem harangoznak,
Az idő lantjai szüntelen változnak,
Meghalt egy esztendő el is temették.
Egy árva anyának gyermeké született,
Anyja sem volt, mégis szült fiákat,
Háromszázhatvanhat élő magzatot.
Aki ezt hallgatja annak házára
Csengjen az áldás, gyöngyharmat módjára.*

Az 1920-as évet még ezzel a kántálószöveggel búcsúztatták a gyerekek, házról-házra járva, némi aprópént reményében. Akkor még nem is gondolták, hogy ez volt az utolsó kántálós óévbúcsúztató.

1921-ben Tóth Sándor esperes halála után, veje Ágoston Sándor nyert alkalmazást a bácsfeketehegyi Református Egyháznál, kinek hivatalba lépésével jelentős változások álltak be a falu addigi szokásrendjében. Kellő erélyel és szigorral szüntette be a szerinte káros hatású szokásokat (sirató-asszonyok, halotti tor, karácsonyi és újévi kántálás), majd helyettük új szokásokat vezetett be (énekes asszonyok a temetéseken). Még az évben kiadja a „Temetési énekek a református egyház híveinek használatára” című énekek válogatását, mely az énekesasszonyok tevékenységét hivatott könnyíteni.

A HALÁL ELŐJELEI

A feketicsi emberek nem tartoznak a túlzottan babonás emberek közé. Ez abból is látszik, hogy a századforduló táján, egyik atyánk fia kitartóan a saját keresztnévét adta a sorban születő és elhaló fiainak, míg a negyedik meg nem maradt. Más községekben ez nem igen törtéhetett meg, de a falu szokásrendje úgy követelte meg, hogy a fiúgyermek az apja nevét vigye tovább.

A halál közeledtét többféle módon lehet érzékelni. Meg lehet álmodni, de jelezhetik állatok, madarak, legyek és különös jelenségek is. A halál nemét meg is lehet jósolni. Fehér Mihály adatközlő mesélte, hogy a bábaaszszony születéskor megjósolta a szerencsétlen halálát. 1914-ig őrizték mindenről. A halál közeledtét meg is lehet álmodni. Egyes adatközlök minden közelebbi hozzátartozójuk halálát megálmadták. Halált jelentő álmok, ha az asszonyok álmukban meszelnek vagy sepregetnek, esetleg szürke lóval álmodnak. Közelgő halált jelent, ha a kutya éjszaka hosszan vonít és kapar. Ilyenkor mondják, hogy a kutya kikaparja a halottat. Halál közeledtét jelenti ha halámadár (kuvik) száll a házra és ott vijjog. Halált hozó állat a macska, mert ráül a kisbaba fejére és megfojtja azt. Ha nagy fekete dongólégy száll a szobába, akkor azt agyon kell ütni, mert máskülönben valaki meghal a családból. Ez kapcsolatba hozható azzal a hiedelemmel, hogy a lélek a halott száján keresztül, dongólégy formájában hagyja el a testet. Halált jelent, ha álltában meghasad az asztal, megreped a tükör. Ha metszéskor elmarad egy szőlötöke, valaki fiatal meghal a családból. Magáról a holttestről is szoktak jósolni. Ha a halott arca sima, nem torzul el, azt mondják: „Fiatalon níz ki, fiatalt visz maga után.”.

FELKÉSZÜLÉS

Az idős emberek általában készülnek a halára. Ha vagyonuk van, végrendelkeznek. Meghagyják, melyik ruhában temessék el őket. Ezt néha még el is különítik a többi ruhától. Régen az asszonyok dolga volt a koporsóba való szemfedő és párna elkészítése. Ma ezt már a koporsóval és a fejfával együtt vásárolják meg. Vannak, akik még életük folyamán megvásárolják a koporsót. A 79 esztendős (1979-ben) Fehér Mihály ezt mondta: „Tudok egyet. Az ember 1915-ben meghalt. Az öreg Marecskótól vettek két koporsót. Az egyikbe eltemették az embert, a másikat meg az asszony a szobába őrizte 1932-ig, míg meg nem halt. Időközbe a koporsót kétszer átfestették.”. A nagyon idős emberek várják a halált. Főleg ha magatehetetlenek. Mikor eljön az ideje, nem esznek esetleg egy pár korty vizet isznak és szép csendben fekszenek. Ilyenkor mondják, hogy készülődnek a halára, vagy fentről szóltak nekik. A haldoklót nem háborgatják, igyekeznek enyhíteni szenvedéseit. A haldoklók imádkoznak is. Sokszor mondanak nem egyházi imát. Bocsánatot kérnek bűneikért, elbücsúznak. Ha valaki hosszan haldoklik azt mondják rá, hogy nyugtalan a lelkismerete. Mikor közeleg a halál beállta a leggyakoribb szavak amit mondanak:

- Húz, most mán húz.
- Hí, hínak, elmegyek.

A halál beállta után, amit egy kis tükkorrel vagy tollpihével ellenőriztek, az első fontos dolog a halott szemének a lezárása. Ekkor mondják azt, hogy lerakodott, le van rakodva. Megphihent. Befejezte. A rosszmájúak azt is mondják: lerugta a papucsot (bocskort). Eldobta a kanalat. Elpatkolt. Ha valakit alvás közben ért a halál, vagy csak egyszerűen összeesett és úgy halt meg, akkor arra azt mondják, szép halála volt, nem sokat szenvédett. A tükröt letakarják, az órát megállítják. Orvost hívnak, aki hivatalosan is megállapítja a halál beálltát.

A halottat ezután levetköztetik, egy törölköző segítségével vízzel lemossák, megmosdatják. Ezt a munkát vagy a közelben lakó idősebb aszonyok, vagy fizetett személy, ritkábban valamely családtag végzi el. A családból valaki elmegy a paphozjáróhoz.

A HALÁL HÍRÜLADÁSA

A paphozjáró, miután tudomásul vette a haláleset tényét, elmegy a paphoz és a harangozóhoz. Megbeszéli a temetés időpontját, adatokat szolgáltat a papnak az elhunyt életéről, esetleg kívánságáról, hogy a temetés alkalmával melyik éneket énekeljék. A pap a paphozjáró által szolgáltatott adatok alapján választja ki az igét és állítja össze a búcsúztatót. A harangozónak jelenti, ki halt meg. A faluközösséget harangszóval értesítik a halálesetről. Régebben, mikor még kézi erővel szólaltatták meg a harangokat, a torony ablakait abba az irányba nyitották meg, amerre a haláleset történt. Amióta a harangokat elektromágneses berendezés szólaltatja meg, ez elmarad. Kivételt képez, ha az elhunyt presbiter, mert ilyenkor félárbcra ereszttet fekete gyászlobogót tűznek abba az irányba, amerre a haláleset történt. A harangszóval megkülönböztetik a halott nemét és korát. Férfinak és fiúgyermeknek háromszor húzzák és egyszer összehúzzák, nőknek és leánygyermeknek két-szer húzzák és egyszer összehúzzák. Gyermeknek, akik még nem vették fel az úrvacsorát, csak a kisharangot húzzák meg. A harangozó fizetsége nincs meghatározva, ki mit ad.

Míg a paphozjáró a papnál és a harangozónál intézkedik, egy személy a közelí rokonságból elmegy megrendelni a koporsót. A fiatalok koporsóját régen világosabb, az öregekét sötétkékre festették. A koporsó teljes egészében fából készül, habár az öregek hallomásból még tudnak a múlt század nádfenekű koporsóról. A mai koporsók barna színűek. A koporsóval együtt vásárolják a fejfát. A mai fejfák nálunk tábla alakúak, egy kihagyezett léctoldalékkal, melynek segítségével a sírhantba szúrják őket. A régebbi típusú fejtáink, a csónak alakú fejfák típusába sorolhatók. Ezeket bognárok készítettek. A fejfának való fát az elhunyt családja adta. Ilyen típusú fejfák a századunk harmincas éveiben készültek nálunk utoljára. Ezek a fejfák na-

gyon egyszerű kivitelezésűek voltak. A fennmaradt példányok díszítése egy-egy szomorúfűz, vagy fenyőfa, esetleg egy kis fogazás az éleken. Készültek még kovácsoltvas fejfák is. A nevekből itélve a falubeli kovácsok készítették őket hozzátarozóiknak. A tehetősebbek a fából készült fejfákat később sírkövekkel helyettesítették. A koporsónál szerzik be a koszorúkat is. Ezek főleg műkoszorúk. Az élővirágból készült koszorúkat a virágüzletből vásárolják. Ha fiatal lány vagy fiú hal meg akkor menyasszonyak, illetve vőlegénynek öltöztetik és menyasszonyi vagy vőlegénycsokrot helyeznek mellé.

Menyasszonycsokor a lezárt koporsón

A HALOTT ÖLTÖZTETÉSE

Miután a halottat egy közelebbi családtag, vagy a közelben lakó öregasszonyok, esetleg egy fizetett személy egy kisebb törölköző, vagy rongy segítségével lemosta, a mosdatóvizet kiöntik, de a mosdatórongyot félreteszik. Ezt később a koporsóba helyezik. A halottat úgy öltöztetik fel mintha élne. A férfiakat fekete ünneplő ruhába. Lábukra cipót adnak. Leginkább valamely kontár borbély borotválja meg őket, a borotválási díj kétszereséért. Borotvatlanul senkit sem temetnek el, mert megszólának a családot. A nőkre fekete ruhát adnak, fejüköt fekete kendővel kötik be. A csecsemőket és gyermeket világos ruhában temetik el. A fiatal lányokat menyasszonyak, a legényeket vőlegénynek öltöztetik. A holttestet igyekeznek minél előbb

felöltözteni, mert ha beáll a hullamerevség, megnehezül az öltözöttés. Ha megérkezett a koporsó, a halottat belefektetik és koporsóval együtt ravatalozzák fel. A koporsóba dugják a mosdatótörölközöt, de ide rejti az akasztott ember kötelét is. Tárgyat nem igen szoktak a halottal temetni, esetleg a férfiak mellé helyezik kedvenc pipájukat. Valamikor ez gyakoribb eset lehetett, mert az iskola építésekor megbolygatott ócskatemető sírjaiból pipák és tűzcsiholó acélok kerültek elő.

A halott ember ruháját amiben meghalt, elégetik, vagy ha a ruha új volt, kimossák.

A háztól való temetkezések idején a koporsóba helyezett halottat az utcai szobában ravatalozták fel. A ravatal egy feketére festett asztal volt, melyet fekete posztótakaró takart. Ezt a koporsós kölcsönözte és a koporsóval együtt szállították a halottas házhoz.

A háztól való temetkezés megszünte óta ezt már nem használják. A rovatait régebben az utcai falhoz közelebb tették, így a koporsót nem lehetett megkerülni. A hetvenes években szláv hatásra a rovatait az utcai faltól beljebb állították, így az megkerülhetővé vált. Ezáltal elkerülték az esetleges torlódást a nagyobb számban érkező részvétynyilvánítók előtt. A koporsóba fektetett halott kezét vagy kinyújtva a test mellé helyezték vagy a hasán összekulcsolták. A halottat a szemfedővel letakarták és a szemfedőt mellmagasságban visszahajtották. Ez így van ma is. A szobát, ahol a halottat felravatalozták, kiürítették és a fal mellé kétoldalt székeket vagy padokat raktak.

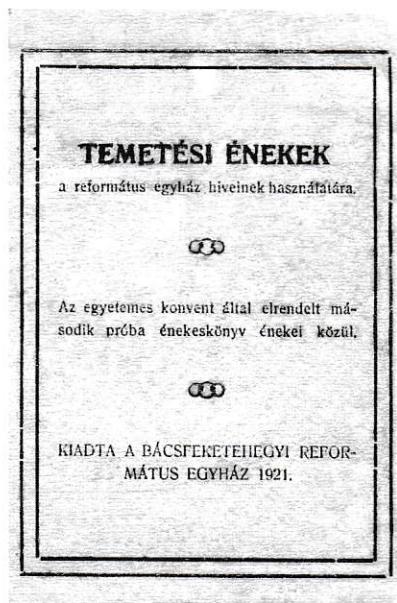

Ágoston Sándor püspök ravatala a templomban

A koporsó fedelét az ajtó melletti sarokba állították, a fejfát pedig a koporsó elé állították. A ravatal alá a nyári melegben jeget raktak, így igyekeztek elodázni a bomlási folyamat beindulását. E célból szoktak még alkoholt vagy pálinkát önteni a halott szájába. A halott állát egy kendővel a merevség beálltig fel szokták kötni. A kendőt később a párna alá tették és teszik ma is. Ha a halott szeme nyitva maradt, akkor fémpénzt helyeztek rá. Ez a szokás már kihalóban van, vagy már teljesen el is tünt.

VIRRASZTÁS

Régen két napig virrasztottak. Az első virrasztás csak olyan kisvirrasztó volt. Ez attól fügött, mikor halt meg az illető, mennyi idő volt a halott elrendezésére. Az igazi virrasztás másnap délután kezdődött és a következő nap reggeléig tartott. A halottat nem illett magára hagyni. Amíg a halottat el nem temették, a legközelebbi hozzátartozóknak ott kellett lenni mellette. Mint már említettük, Ágoston Sándor hivatalba lépésekor eltiltotta a siratóasszonyokat a virrasztásról. Helyettük énekes asszonyokból álló csoportot szervezett, akik zsoltárokat énekeltek. Még az évben kiadott egy könyvek skét: Temetési énekek a református egyház híveinek használatára

Ezt a könyvet használták 1932-ig, amikor egy újabb könyvecskét adtak ki a Vígazstaló énekek címmel

Az énekes virrasztás 1968-ig tartott, utána már csak csendes virrasztás volt, míg a 70-es évek elején ki nem alakult a mai helyzet, hogy estig a halottal vannak, utána pedig rázárják az ajtót. Így ma már nem beszélhetünk virrasztásról. A virrasztókat a családtagok fogadták. A legközelebbi hozzátarozók a halott bal oldalán álltak és ott fogadták a részvételőket. A virrasztás ideje alatt az elhunytról, annak életéről beszélgették. A virrasztáson jelen lehettek a gyerekek is, de ez nem volt kötelező. Ilyenkor került sor a siratásra is. Siratni mindenkinnek joga van, a legközelebbi hozzátarozónak ez kötelességgük is. A siratóasszonnyokkal együtt eltűntek a régi siratónékek is (ha voltak). A siratók ma teljesen kötetlen szöveggel siratnak. Megszólják azt, aki nem sirat, de azt is, aki túlontúl tetteti a siratást. A temetést követően is elsiratják a halottat jelesebb napokon, de sok esetben akkor is, amikor eszükbe jut.

A SÍR ÁSÁSA

A sírt mindig a temetés napján, délelőtt ássák ki. Régen ezt a munkát a rokonok, jóbarátok végezték. Később megjelentek a fizetett sírásók is. Jó ideig mind a két szokás divott. Voltak, akik saját maguk ásták a sírt, és voltak, akik sírásókat fogadtak. A hatvanas évek végétől azonban már teljesen eltűnt az egymás eltemetésének a szokása. Ma már csak fizetett sírásók vannak. A sírt áshatták egyszerű simára, vagy padmalyosra. Ma már csak egyszerű sírgödröt ásnak. Ha valakinek a házastársa hal meg, akkor nem mellé, hanem fölé temetik. Amíg élt az egymás eltemetésének a szokása, a sírt ásó ismerősök egy liter pálinkát kaptak munkájukért. Manapság a sírásás elég jelentős összeggel gyarapítja a temetkezési költségeket. A sírok mélysége kb. két méter.

BÚCSÚZTATÁS

A virrasztást követő napon történik a temetés. Erre leginkább délután kerül sor. Mikor a pap kilép a paplakból, megszólalnak a harangok. Ez a kiálóló. Ekkor történik a koporsó lezárasa. Régebben a koporsós miután a szemfedővel letakarta a halottat, a szemfedőt a halott fejénél felhasította, úgy, hogy a halott arca látható maradt. Ma ez már elmarad. Ezt követi a koporsó lefedése. Régebben szegekkel erősítették rá a fedelet, ma ez már szinte zajlan művelet, mivel ezt csavarok segítségével végzik.

A koszorúkat és a virágcsokrokat kihordták. A koporsót a ravatallal együtt az udvarra vitték. A koporsót mindig lábbal előre vitték ki, de kint megfordították, úgy, hogy a halott lába a ház bejárata felé irányult. A láb

felőli oldalon foglalt helyet a pap, mögötte az énekesek. A közelebbi hozzá tartozók a koporsó bal oldalán, a távolabbiak a jobb oldalon álltak. A búcsúztató elhangzása után a koporsót lábbal előre vitték ki a gyászkocsira vagy szekérre. A gyászkocsit Gáspár Sámuel kovács készítette 1000 koronáért 1906-ban. Ezzel szállították még a fejfát és a koszorúkat is.

A gyászkocsi a koporsóval és a koszorúkkal

Gyászmenet

Miután a koporsót a gyászkocsira tették, megindult a menet a temető felé. Elől haladt a gyászkocsi, utána a kocsiúton a legközelebbi hozzátartozók, míg a többiek a járdán vonultak. A pap a menet közepén haladt.

Miután a menet a temetőbe érkezett, a koporsót leemelték a kocsiról és a sír mellé tették. Mikor az egész menet kiért a sírhoz, a koporsót kötelek segítségével a sírgödörbe engedték. Ha padmalyos sírt ástak, akkor valaki lement a sírba és a koporsót a padmalyba tette. Szokás volt, hogy a hozzátartozók egy-egy marék földet dobtak a sírba engedett koporsóra, de dobtak bele virágot is, sőt néha pénzt is. A gyülekezet eközben énekelt. A félig betemetett sírnál megálltak. Imádkoztak. A pap elmondta a feltámadás evangéliumát, és az egyetemes kereszteny egyház hitvallását. Ezután énekeszó mellett folytatódott a temetés. Amikor a sírt a kellő magasságig feltöltötték, beleállították a fejfát és tovább temették. Az újabb típusú tábla alakú fejfák elterjedésével erre nem volt szükség, mert ezeket a sírhant elkészülte után szúrják a sírba. Ezzel tulajdonképpen be is fejeződött a temetés. A sírnál a gyászoló család marad, míg mindenki szét nem széled.

A kistemető régebbi része

GYÁSZ

A temetés után a hozzátartozók gyászolnak. A nők fekete ruhát öltének. Ezt egy évig illik hordani, főleg ha közelí családtag volt az elhunyt. Aki ezt nem teszi, azt megszólják. A férfiakra az öltözködés szabályai kevésbé hatnak. A gyász ideje alatt nem illik örömnéniben részt venni. A temetést követő vasárnap a gyászolóknak illik elmenni a délelőtti istentiszteletre. A templomban még részben érvényesül a régi templomi ülésrend, mely szerint minden családnak megvan a maga padsora.

Módos gazda a családjával a családi sírboltnál

REFORMÁTUS TEMPLOM

F E K E T I C S
épült 1802.-ben

KISKARZAT
ülőhelyek
száma 60

NAGYKARZAT
ülőhelyek száma 40

1340

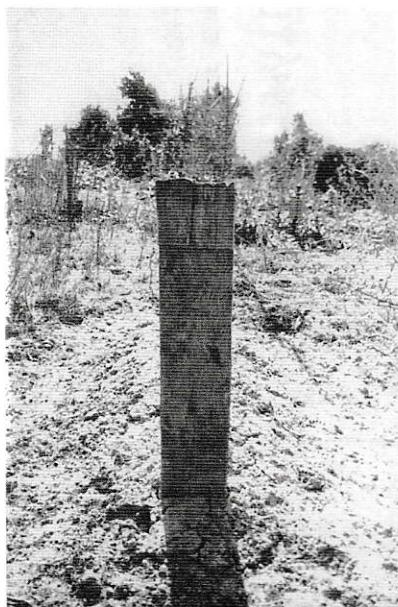
45

RAJZOLTA
HALLGATÓ IMRE 1997

TEMLŐMHAJÓ
ülőhelyek száma 400

Régi típusú fejfák

Házaspár sírja

Régi típusú fejfa

ADALÉKOK

Az 1848-as szabadságharc utolsó győztes csatájának halottait, mind a győzteseket, mind a legyőzötteket Feketehegy, Szeghegy és Kishegyes községek hármas határánál a közös sírba temették. 1887-ben egy szobrot emeltek azon a helyen. A szobor egy 5,5x5,5 méteres, vaskerítéssel bekerített területen foglalt helyet. Alapzata 14 m², 150 cm mélységben téglázva. Az 5 méter magas, 60 métermásás obeliszkkalakú öntöttvas szoborhoz két színű márványlépcsőn lehetett feljutni. Az emlékművet 1922-ben lebontották.

Az északi oldal felirata:

*Síremlék vagyok én, száz vértanú nyugszik alattam
Kik honukért-honodért estek itt el e mezőn,
Szent végrendeletük hálásan vésve szívedbe:
Add unokáidnak még ezer évig odább:
Honfi szeresz a hazát! Élj, halj érette! Csak akkor
Lesz bármely sorban nagy, szabad és a tied.*

*A szobor jeligéje:
És álljon e domb, a múltak jele,
Kímélve bánjék a vész is vele.*

(Arany)

A nyugati oldalon:

Bács-Bodrog vármegyének
a névtelen szabadsághősök
iránt kegyeletes közönsége
adakozásából emeltetett
1887. július 7-én

A keleti oldalon:

E hely környékén gyözte le
1849. július 14-én Guyon Richard
honvéd tábornok 7000 honvéddel
42 ágyúval, Jellachichnak 12 000
emberből, 79 ágyúból álló hadát.

A déli oldalon:

Guyon a felnyomultában reátámadó Jellachich
bánt, Hegyes, Szeghegy, Feketehégy határán
vitáz honvédeivel megvervén, Verbászon át Kátyra
futamította s vármegyénkből kiszorította.

Az 1978-ban végzett gyűjtötam alkalmával ráakadtam még két sira-tóparódiára is. Az első arról szól, hogy egy kis házban élt egy szegény ember a feleségével. A tető rossz volt, beázott. Az asszony éppen tököt süttött az urának, amikor az meghalt. Az asszony így siratta:

– Jaj hékám, tököd a padkán, te meg a deszkán, jaj hékám, mi lesz velem? Ki dugja be azt a jukat ami mindig csurog-csepegt? Jaj, jaj, jaj nekem.

A másik eset uborkaszedés után történt. Meghalt az ember az asszony így siratta:

– Jaj hékám, most raktam el azt a sok kis apró uborkát, amit te nagyon szerettél, ki eszi azt most meg? Jaj hékám, jaj!

A siratóparódiákon kívül halottakról szóló mesékkel is szórakoztatták egymást az emberek. A mese úgy kezdődik, hogy disznóvágás volt az egyik tanyán. Akkoriban még nagy disznótörököt tartottak. Meghívták a rokonokat, jóbarátokat. Délutánra járt az idő, amikor megtörtént a baj. Az öreg leesett a székről és meghalt. Nem akarták szétzavarni a társaságot, most mit csinál-

janak. Mentő ötletük támadt. Beletették az öreget az üresen heverő koppasztóteknöbe és letakarva bevitték a kamrába. Este nagy zörgéssel kántálók jöttek. Elmondták a szöveget, a gazda pedig kinyitotta a kamraajtót, hogy valamit adjon nekik. Szemükbe tünt a letakart koppasztóteknő. Éjszaka amikor már javában állt a tor, a kántálók visszajöttek, de ásóval a kezükben. Kiásták a falat, kihúzták a teknőt, meg sem nézve mi van benne. Azt hitték sonka. Másnap a gazda szomorúan vette tudomásul, hogy ellopott a halottat. Harmadnapra megtalálták azt is, a szőlökben fateknőstől.

Gyászos nap volt 1916. augusztus 30-a. A honvédség által a toronyból leemelt harangoktól gyászistentisztelettel búcsúztak a lakosok. A harangokat fekete lepelrel letakarva vitték a vasútállomásra, ahol szintén halottnak járó tisztelettel vettek tőlük búcsút.

Harangbúcsúztatás 1916-ban

Falunk nagy szülötte, Ágoston Sándor, a jugoszláviai református egyházak első püspöke a feketicsi templomban lett felravatalozva, és a hívek innen kísérték ki utolsó útjára.

Ágoston Sándor temetése

Adatközlők:

1. Braskó Lídia, 74 éves
2. Dorkó Klára, 1978-ban 70 éves
3. Fehér Mihály, 1978-ban 78 éves
4. Papp Imréne, 1978-ban 80 éves
5. Sárközi Ferenc, nyugalmazott tanár
6. Vajda Mária, volt harangozó, 70 éves
7. Tóth Zsuzsanna, nyugdíjas, 74 éves

Felhasznált irodalom:

1. A megtartó egyház (a feketicsi református gyülekezet történetéből)
2. Kunt Ernő: Utolsó átváltozás
3. Novák László: Fejfák a Duna-Tisza közén

Az első gyűjtés éve 1978.

Sárándi István, 1997., Feketics

REFORMÁTUS HALOTTI ÉS TEMETKEZÉSI SZOKÁSOK FEKETICSEN – NAPJAINKBAN

FOLYTONOS VÁLTOZÁSBAN

Egy alakuló faluközösség hagyományaiban is változik. Bizonyos korábbi szokások halványúlnak – elmaradnak. Mivel környezetünkben más népek és vallású emberek is élnek, így természetesen át-áteszünk tőlük bizonyos szokáselemeket, és azokat beépítjük a sajátunkba.

A fiatalabb generáció már a megváltozott szokásokat tartja fenn. Mondják, hogy elmennek a „régi öregek” és csak emlékben maradnak meg sírjaik a temetőben.

Az utóbbi években érezhető és dokumentálható falunkból a fiatalok elköltözése. Ennek főbb okai mindenkorban ez a bizonytalan politikai – háborús helyzet. Kit a félelem, kit az üzleti lehetőség mozdított ki szülőfalujából – családostól. Többen is tanulmányait továbbfolytatják Magyarországon. Ez az újabbkori elvándorlás úgy nyugatra mint tengerentúlra is irányul.

A legújabb háborúsújtotta vidékekről jelenleg egy erőteljesebb beáramlás történik falunkba. Az üresen maradt magyar házakat felvásárolják, így az amúg is vegyes lakosságot tarkítják.

A más nyelv, szokások, vallás, előítéletek, anyagi és nézetbeli különbségek talán még az elkövetkező időben fogják éreztetni hatásukat.

A valamikori református vallású magyar településen az 1991-es népszámlálás adatai szerint a nemzetiségi eloszlás a következőket mutatja:

2959 magyar	16 muzulmán	2 román
759 crnagorai	3 szlovén	2 ruszin
385 szerb	218 jugoszláv	8 bunyevác
30 horvát	16 albán	21 egyéb
5 macedón	7 roma	5 ismeretlen
	34 meg nem határozott	

Manapság 2160 református él Feketicsen.

A természetes szaporulat néhány éve már a magyarság körében erősen negatív irányzatot mutat, és úgy néz ki, hogy ez a fogyatkozás folytonos lesz az elkövetkező években. Ebben az évben fordulópont áll be az elemi iskolában. Ugyanis évtizedek óta két magyar első osztály indult– most ez nem jön össze.

Ezekben a viszontagságos időkben a megtartó egyháznak, a templomunknak, a püspökünknek, a lenenbergi otthonnak nagy szerep jutott a faluközösséggel tudatának alakulásában.

A korábbi időben azok, akik vallásukat nyíltan nem gyakorolták, hozzájárulásukat egyházi szertartással temették el. Most a nem egyházi temetések aránya elhanyagolható.

ISMERKEDÉS A TEMETŐVEL

Helyi szokás, hogy Húsvétkor a vallásórák látogatói, a gyerekek, a tiszteletes úr vezetésével minden évben – ha ezt az időjárás engedi – Ágoston püspök úr sírjánál verselnek, szüleik illetve nagyszüleik jelenlétében.

Ágoston Sándor püspök sírja a feketicsi Nagytemetőben, háttérben
múltszázadi sírkövek

A gyerekek már itt megismerkednek a temetővel, a sírokkal, a jelekkel, az elmúlás folyamatának szükségszerűségével. Verselés után a gyerekek szüleikkel együtt felkeresik hozzátartozóik sirjait.

AZ ÉLET ALKONYÁN

Mint az évszakok váltakozásának, úgy az életnek is vannak szakaszai. Az idős ember érzi testi és szellemi erejének fogyását. Ilyenkor igyekszik „meghagyni” egyet s mászt fiainak – unokáinak. Aki úgy érzi, betegségből nincs visszaút, gondoskodik a sírjelek, énekek kiválasztásáról, utasít ... A temetkezéshez szükséges összeget rendszerint félreteszik (leginkább devizában tartják – félve a pénzromlástól). Még mostanában is van rá eset, igaz egyre ritkábban, hogy a koporsót jó előre megveszik, és a padláson tárolják.

Azokra a jelekre, amelyek a „halál közeledtét jelentik” jobban odafigyelnék.

– *Ha szőlőtőke metszésekor kihagynak egy tőkét – meghal valaki a közeli hozzátartozók közül.*

– *Ha 13-an ülnek le egy asztalhoz, ez is jele lehet az ezt követő elhalálozásnak.*

– *Ismeretes a „Pál fordul köddel, ember hull döggel” népi mondás ismétlése ... hozzáteszik azonban, hogy „amúgy nem vagyunk babonásak” és nem is tulajdonítanak nekik különösebb jelentőséget.*

Mondják tréfásan, hogy a hosszú életnek az a titka, hogy közben nem szabad abbagyni a lélegzést. Habár valóltan tartalmúak ezek a megfigyelések, mint az álmok, az állatok viselkedése, a számok kombinációja – véletlenszerű egybeesése, valamilyen cselekedetnek elmulasztása, ez esetben valahogy különös dimenziót kap.

Az egyre súlyosabb beteg, illetve elaggott személy körül minden van valaki. Táplálják, tisztába teszik, gyógyszerekkel látják el, figyelik a beteg viselkedését – vígasztalják, igyekeznek fájdalmain enyhíteni. A „nagybetegnek” híre megy a faluban. Imádkoznak érte a vasárnapi istentiszteleten, gyógyulást remélve.

Ha gyógyszeres kezelésre van szükség, a hozzátartozók igyekeznek mindennt beszerezni, habár az utóbbi időben ez egyre nehezebben megy. Egy-egy komolyabb operációtól jelentős összegre van szükség. Tudva a betegbiztosító intézet pénztelenségét, ez is fokozza a kilátástalanságot. A beteget igyekeznek mindenkorán kezelni.

A halál, hirtelen is beállhat, legyen az infarktus vagy egyéb okozója annak. A betegágyban való „halódást” nem szokták „háborgatni” olyan esetben, amikor az illető már sem élelmet sem vizet nem tud magához venni.

Ilyenkor citromba mártott kendővel megtörlik a szája szélét, és biztosítják számára a csöndet a „nyugalmat”. Úgy tartják, hogy a „végét járó” nem szabad hangosan siratni, mert akkor annak még jobban elhúzódik vergődése.

Ha hirtelen rosszulléti állapot lép fel, és amennyiben van valaki a beteg mellett, akkor telefonon hívják az orvost. Éjjeli ügyeletet a kishegyesi egészségház (Dr. Márton Sándor) orvosai tartanak. Ide viszik a beteget, vagy hívásra mentőkocsival kiszállnak.

Van eset rá, amikor a kezelőorvos tud a beteg, illetve elaggott személy előrehaladott állapotáról, akkor a családból is valaki a halál beálltát megállapíthatja. Megtapogatja a halottnak vélt egyén karján annak pulzusát, meghallgatja szíve dobogását, és ha ennek hiányát tapasztalja, tükröt tesz a halott orra elé, és ha az nem homályosodik meg, a szemek üvegesek lesznek, a pupillák kitágálnak – biztos jelei a halál beálltának.

A HALOTT KÖRÜLI ESEMÉNYEK

Ezzel az eseménnyel kezdetét veszi a hátramaradottaknak az a szokása, amit generációkon keresztül alkalmaztak – cselekedtek. Ha mégis kijön az orvos és a halál beálltát megállapítja, csak ezután kezdődik meg a halott levetköztetése, és megmosdatása, mert időközben annak váladékaifel-színre kerülnek. Megjelennek a „hullafoltok” a fül körüli elszíneződés, a hullasápadtság. A testen 2 óra múlva kezd beállni a merevedés. Így ez idő alatt kell a halottat felöltözteni.

A halott lemosását már huzamosabb ideje egy erre vállalkozó személy szokta végezni, vagy a család. Sok esetben a szomszéd segítségét is szívesen veszik. Ha az elhalt férfi volt, megborotválják. Egyre ritkábban hívnak hozzá borbelyt. Nagy melegben – nyáron szokás, hogy a halott száján keresztül alkoholt öntenek bele, hogy a már megindult bomlástermékek keletkezését fékezzék. Alkoholos vatta kerülhet még a halott hóna alá, lábai köré...

A halottra minden jó ruhát adnak. Idősebbek még manapság is meghagyják, hogy ha meghalnak, melyik ruháját adják rá. Feje alá párnát tesznek. Ha műfogsort viselt, akkor azt a szájába visszahelyezik. Az állát egy kendővel felkötik, szemhélyát lecsukják. Már nem szokás fémpénzt tenni a lecsukott szemhéjakra. Kezeit két oldal kinyújtva maga mellé teszik.

Ezután kerül sor a rokonok értesítésére. Vagy személyesen „szalad el” valaki, vagy pedig telefonon történik a szomorú hír közlése. Közben átjöhetnek a szomszékok is, kikkel megbeszélik a legsürgősebb teendőket.

A koporsó és a koszorú kiválasztását, a sírhely kijelölését, a temetés időpontját a családon belül döntik el. A koporsóért leginkább egy-két családtag megy el a temetkezési vállalathoz.

*A feketicsi „TIHO” temetkezési vállalat épülete,
falán a gyászjelentések helye*

Itt kiválasztják a koporsót, a vele járó kellékekkel, református táblás fejfát, és a gyászkoszorút, melyet ott feliratognak. A hagyományos koszorúk 50 cm, 100 cm, ritkábban 120 cm átmérőjük szoktak lenni. Alakjuk kerek, vagy ovális. Hagyományos vázát fűzfavessző képezi, de lehet más anyaga is a vesszőnek, melyet dróttal kötnek össze. A koszorúk anyaga a sötétzöldre festett RUSCUS a különböző színű műanyagból készült virág-mintákkal. Ezek a kála, rózsa, szegfű, margaréta, főleg a fehér és piros szín dominál, de megtalálhatók a kék és más színek is.

Koszorút a legközelebbi hozzáartozók vesznek. Az élő virágból készült koszorúk különböző méretűek lehetnek. Díszítőelemként páfrányt, mahóniát, aszparáguszt és élő ruscust használnak. Ebbe élő fehér vagy piros szegfűt kötnek bele, vagy ha kérik, akkor vegyesen virágokat.

A koszorúra kötött gyászszalagok papírból, műanyagból, esetleg selyemből készülnek. Ezeket dróttal erősítik a koszorúkeretre. A szalagok szélessége 7-8 vagy 15 cm, fehér vagy fekete alapon készülnek. A selyemszalagok mintásak vagy sújtással díszítettek.

A feliratozás korábban ecsettel történt, és különleges festékanyaggal „arany” és „ezüst” színűre. A mostani feliratozás filctollal történik. A leginkább feliratozott szöveg: „Utolsó üdvözettel ...”, „Utolsó búcsú ...”, „Fájó szívvel búcsúzik ...”, „Szeretett ...”. Az élő koszorúkat virágüzletből szokásos rendelni.

A koporsók mind előregyártottak, és különböző minőségen készülnek. Főleg puhatából, de más faanyagból is, így hárs- és diófából is. A koporsók színe zömmel világosabb vagy sötétebb barna színű és fényezett. A koporsó belseje forgáccsal töltött, kárpittal van bélelve, úgymint a halott feje alá kerülő párna is. Gyermeket számára fehér színű, kisméretű koporsók is készülnek.

A koporsó külső borítójára jobb oldalról az elhunyt neve kerül, míg bal oldalról születési és elhalálozási éve, fehér színű műanyagból készült betűkből kirakva, apró szegekkel felerősítve. Ezekből a betűkből kerül felirat a táblás fejfára is. Név, születés és az elhalálozás éve.

Amennyiben az elhalt a szokásosnál nagyobb testű volt, akkor a koporsót utolag is megpántolhatják. A koporsó külső oldalán található két-két fogantyú, amelyek segítségével vinni lehet azt. A koporsó külső díszítése műanyag mintázattal készül, és színárványlatában tér el a koporsó színétől.

Abban az esetben, ha az elhalálozás külföldön történik, illetve a hadseregen, akkor a halottat cinezetten érckoporsóba teszik. A halott fejénél levő része üvegből van, hogy azon keresztül látni lehessen a halottat. Az ilyen koporsót mindenki még egy fakoporsóba teszik. A kórházból meghaltakat is már koporsóban hozzák haza.

Mivel a feketicsi kápolnának nincs hűtőháza, a halottnak több napig való „fenntartására”, ezért a szomszédos lovćenaci falu kápolnájának halottas hűtőházát veszik igénybe időnként.

A temetkezési vállalat, a „koporsós” írja meg a gyászjelentést négy példányban. Ez tartalmazza az elhunyt nevét, születésének és elhalálozásának évét. A gyászjelentésen a „halottas papíron” lesz feltüntetve, hogy melyik temetőbe fogják örök nyugalomra helyezni a halottat. A temetés szinte mindenkor délután van. A gyászjelentésnek egy példánya a temetkezési vállalat halothirdető táblájára kerül, a második példány a falu központjában levő hirdetőoszlopra, a harmadikat az elhunyt lakásának vagy házának kapujára – ajtajára teszik ki, míg a negyedik példány a temetőben levő halottasház halothirdető táblájára kerül. Külön kérésre a gyászjelentést szerb nyelven is kiírják.

A koporsó és a kellékek kifizetése a temetés után szokott megtörténni. Amennyiben a családtagok nem tudják elszállítani a koporsót saját járműükön, akkor a „koporsós” egy targoncát kölcsönöz, illetve az utóbbi időben ő saját maga szállítja azt a halottas házhoz.

A HALÁL HÍRÜLADÁSA

Megtörténik a távolabbi rokonok és ismerősök értesítése távíráttal vagy telefonon. Harangozni csak akkor szoktak, amikor a halottat már

koporsóba tették. A harangokat 1975-76-ban villamosították. Férfi halott esetén a nagyharanggal háromszor csendítenek, majd „összeharangoznak”. Női halott esetén kétszer szólal meg a nagyharang két-két percig, majd „összeharangoznak”. Gyermekhalottnál csak a kisharang szólal meg. Amíg kézzel húzták a harangot, addig a harangozó azt az ablakot nyitotta ki, amerre a halott lakott. Mára ez a szokás elmaradt, de ha presbiter hal meg, akkor kiteszik a torony ablakába a fekete zászlót.

Amennyiben másnap lesz a temetés, akkor aznap a déli harangszó után, és 16 óra után harangoznak halorra. Másnap – a temetés napján 8 órakor és 11 óra után harangoznak, majd végül a délutáni temetéskor.

HIVATALOS ÜGYINTÉZÉS

A paphozjáró szerepe továbbra is megmaradt. Ezért minél előbb fel kell őt keresni, és bejelenteni az elhalálozást. Ezt a „paphozjáró”, általában az utcabeli presbiter vagy a rokonságból valaki intézi. Vele kell megbeszálni a harangozást, utána pedig a temetés idejét, hogy azt egyeztesse a szertartást végző pappal. Az ő feladata lesz, hogy adatokat közöljön az elhunytról, annak életútjáról, családi állapotáról, rokonságáról, erkölcsi magatartásáról e faluközösségen.

Laponos összefoglaló a halottak számaire vonatkozóan - FEGYETICS									
Sor szám	Tájékozás száma	Név	Vezetéknév	Keresztszín	Elnevezés	Elnevezés	Elnevezés	Elnevezés	Elnevezés
1.	1332-1333	Szabó Erzsébet			Feketics Ferencius				
2.	1333-1334	Majer Erzsébet	Cordics Péter	Cordics Katalin	Kisharang Ferencius				
3.	1333-1335	Buzánszky Mária	Németh Mihály	Németh Mihály	Csoma Barbára	Feketics			
4.	1334-1335	Cordics Lidiá			Feketics Ferencius				
5.	1335-1336	Németh Mária	Kovács András	Kovács András	Feketics Ferencius				
6.	1335-1336	Feketics Mária	Tolnai János	Tolnai János	Feketics Ferencius				
7.	1336-1337	Feketics Katalin	Kovács Erzsébet	Kovács Erzsébet	Feketics Ferencius				
8.	1337-1338		Vilmos		Székely Ferencius				
9.	1338-1339	Kocsis Lajosné szül. Bede	Bede Balázs	Vojnai Zsuzsanna	Feketics Ferencius				

Laponos összefoglaló a halottak számaire vonatkozóan - 1937. évben									
Sor szám	Tájékozás száma	Név	Vezetéknév	Keresztszín	Elnevezés	Elnevezés	Elnevezés	Elnevezés	Elnevezés
1.	1932	1932. júng	véglegesítés		Márton Károly	halász			
2.	1933	1933. júng	véglegesítés		Vörösmarty György	halász			
3.	1934	1934. júng	véglegesítés		Vörösmarty György	halász			
4.	1936	1936. júng	bukorújás		Vörösmarty György	halász			
5.	1937	1937. júng	infektus		Vörösmarty György	halász			
6.	1938	1938. júng	infektus		Vörösmarty György	halász			
7.	1939	1939. júng	rák		Vörösmarty György	halász			
8.	1940	1940. júng	szárazgyomor		Vörösmarty György	halász			
9.	1944	1944. júng	infektus		Vörösmarty György	halász			

Kivonat, a feketicsi halottak anyakönyvének részlete

Ha az elhunytnak külön kívánsága volt a temetkezési énekkal kapcsolatban, akkor azt méltányolják. Később a papi hivatalba kerül az elhunytnak a személyes adata, és ezt a feketicsi halottak anyakönyve őrzi.

Időközben a hivatalban is meg kell tenni a bejelentéseket. Hosszú időn át ezt az az asszony végezte, aki a halottat is „rendbe tette”. Jelenleg ezt a feladatot vagy a paphozjáró végzi, vagy valamelyik családtag jár el ez ügyben.

A feketicsi Helyi Közösség irodájában található az anyakönyvvezető, aki a halálesetet bejegyzi, és erről halotti bizonylatot állít ki. Végzi ezt azon igazolás alapján, melyet az orvos ad ki előzőleg. Ez tartalmazza az elhunyt személyi adatait, és a halál okát. Az elhunyt személyi igazolványát is itt kell leadni. Az elhalálozásról jegyzőkönyv készül és ennek az un. „halottas kivonatát” kapja kézhez a kérelmező három példányban. A halott személyi adatait a halottas anyakönyv rögzíti iktatószám alatt. Ha az elhunyt nájával született, akkor ezt hivatalból kiértesítik. A hagyatéki tár-gyalás indítása a hozzátarozók, illetve örökösek kérésére történik.

A Helyi Közösségen kell a temetkezési engedélyt is megszerezni. Itt jelölik ki a sírhelyet, illetve a családi sírboltot – kriptát. Amennyiben régebbi sírba szeretnének temetkezni, vagy családi sírbolt felnyitására kerülne sor, akkor a helyszínre mennek terepszemlét tartani, és az előírások figyelembevételével hozzák meg a döntést.

A HALOTTAT A TEMETŐBE VISZIK

A Nagytemető bejárata. Balról a volt temetőcsősz házával, jobbról a gyászkocsiszín épülete a Temető utcában

A halott a lakásában, illetve házában csak egészen rövid ideig marad. A háziak gyászruhát öltének. Rendezkednek a további teendőkkel kapcsolatban. Itt csak kevés számú rokon, illetve szomszéd jelenik meg „halottat látni” rövid időre.

Nemsokára jön a halottaskocsi (furgon) és kiszállítja a koporsóban levő halottat a Nagytemetőben levő „halottasházba” – kápolnába, ahova aszfalt út vezet fel a dombra.

A TEMETŐHÁZ

A temetőház (halottasház) építése 1985-ben kezdődött. Az épület 3 kápolnából, váróteremből és mellékelyiségekből áll. A beépített rész 312 m² és előtte még 120 m² lebetonozott terület van biztosítva a szertartások meg tartására. Az építkezés pénzelését és a munkálatok kivitelezését teljes egészében a feketicsi polgárok végezték a Helyi Közösség szervezésében.

Épül a halottasház

A tervezés, az alapok kiásása 1985-ben történt. Ezen a helyen is már egy korábbi temetkezés volt, így elég mélyre le kellett ájni az alapokat. A temetőszervezet 1986-ra készült el, és még ebben az évben a cserepelezés is megtörtént, valamint a vízvezeték és villanyhálózat kiépítésére

is sor került. 1987-ben a falak malterozása és a betonozás, teljesen 1988-ra készült el. Az egész építkezés 93 önkéntes munkanapot vett igénybe. 10-15-ös csoportokban dolgoztak. Egy-egy munkanap 6 órát tartott, közben az étel és ital biztosítva volt. A munkálatok úgy történtek, hogy a mesterek irányították és vezették az önkénteseket, de azok szakszerűek voltak. Az egész építkezés 5552 munkaórát vett igénybe.

Az ott található padok is önkéntes munkával készültek.

Önkéntes munkával épül a halottasház

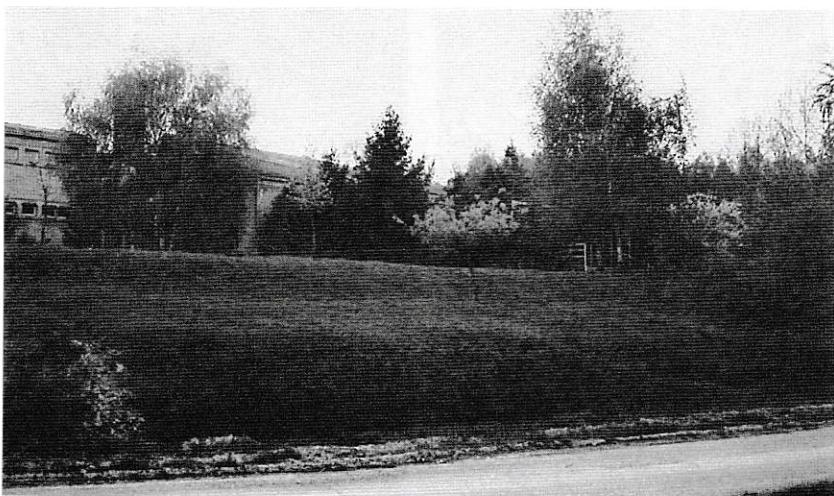
A KORÁBBI TEMETŐK SORSA

A legkorábbi temetődombra (Ócskatemető) épült a feketicsi „Nikola Djurković” általános iskola épülete a sportpályával és a tornateremmel.

A Kistemetőbe, igaz egyre ritkábban, de még temetkeznek és az újabbkori sírokat rendbeteszik és gondozzák. Temetéskor a halottaskocsi ilyenkor áthozza a halottat a Nagytemetőből gyászszerzertartás után a gyásznép kíséretében. Ide főleg olyanok temetkeznek, akiknek hozzátartozói is itt nyugszanak, vagy a család a temető közelében lakik.

A legkorábbi sírhelyek már elgazosodtak, a nazarénusok sírjaikat nem jelölték, így ezen a részen sírjelek alig akadnak. A feketicsiek gyakran

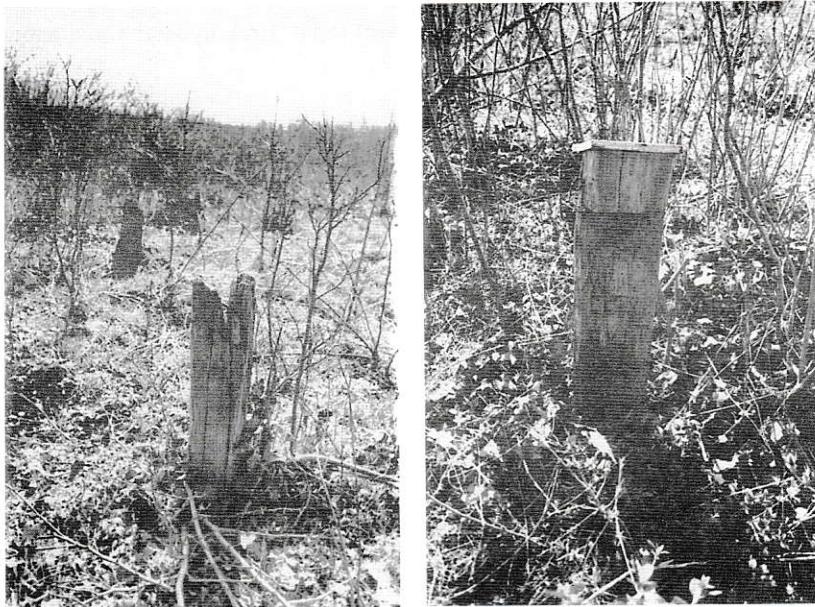
faragtak gömbakácból, egyszerű díszítéssel fejfát. Ezek nyomai a mai napig fellelhetők, állják az idő múlását.

Az Ócskatemető helyén épült iskola

A Kistemető ma

Régi fejfák a feketicsi Kistemetőben

A RAVATALOZÓ

A Nagytemető kápolnájában van a ravatal, erre helyezik a koporsót. A teremben padok vannak félkörben. A koporsó fedelét balról a sarokba állítják, a táblás fejfát a a fejfatartóba helyezik, oda ahol a halott lába van. A koszorúkat és a virágcsokrokat is a ravatal köré helyezik, illetve a szemfedővel mellig takart halottra. A halott arca csak ritkán fedett, nincs letakarva. A részvétynyilvánítókat itt fogadják a család legközelebbi hozzátarozói – állva, a halott bal oldalán, illetve annak fejénél félkörben.

A részvétynyilvánítás történik egy csöndes meghajlással a halott lábánál, a férfiak levett fejfedővel. Elhelyezik kegyeletcsokraikat, koszorúikat. Még ott helyben a gyászolók mindegyikéhez szíván félhangosan fejezik ki részvételüket, majd kezet fogva vagy arconcsókolván a gyászolókat igyekeznek enyhíteni azok fájdalmát. Megfigyelhető a háromszori arconcsókolás az itteni magyarok körében is. Ez a szláv szokásból átvett cselekedet.

A gyászolók és részvétynyilvánítók szót váltanak a bekövetkezett halál körülményeiről, a halottról általában, majd bizonyos idő elteltével távoznak a ravatalozóból. A közelebbi rokonok, szomszédoch meg a délelőtt folyamán is elmennek „halottat látni”.

A halottasház várótermében szokásba jött a „halottnézőket”, valamint a rokonság és ismerősök hosszabb ideig maradó tagjait feketekávéval és pálinkával kínálni. A szláv hatás itt is érződik. Ebben mindenki által szerepe van a huzamosabb együttélésnek, a közös munkahelyeknek, vegyes-házasságoknak.

A TEMETÉS

A feketicsi reformátusok temetésre minden illő tisztelettel és sötét ruhában mennek. Az idősebb asszonyok sötét, illetve fekete ruhában, sötét harisnyát húznak, fekete kendőt kötnek. A gyászszalag kitűzése nem jellemző. Ha a halottat aznap nem temetik el, akkor a virrasztás elmarad. A virrasztás szokása, a kápolnaépítéssel szűnt meg, míg a háztól való temetkezéskor ezt minden megtartották. A közelebbi rokonság, munkatársak, szomszédok hosszabb ideig a halottasházban maradnak, illetve annak váróterében, egészen késő estig. Beszélgetnek – felidézik a számukra fontos és maradandó emléket hagyó találkozásukat az elhunyttal, méltatják annak egyéniségett ... saját tagjaikat is felidézgetve. Végül is felkerekednek, a halottasház ajtaját bezáják, a lámpákat égve hagyják – nyugodni mennek, a halottat otthagyták éjszakára.

A SÍRÁSÁS

A sírásás mindenkorban a temetés napján történik. Jelenleg ezt a munkát négy ember végzi. A temetőmegbízott feladata a kápolna takarítása, és a temető rendben tartása. A kápolna és helyiségeinek használata újból a Helyi Közösség járulékanak terhére esik. Mivel a Nagytemető területén újratemetés folyik, ezért padmalyos sírokat már nem ásnak. Régebben a sírok tájolása észak-dél irányultságú volt, úgy hogy a halott arccal a falu felé fordult. Ez a szokás a Kistemetőben a mai napig is megmaradt, míg a Nagytemetőben kelet-nyugati irányú. Míg a szlávok arccal keletnek fekszenek a sírban, addig a magyar sírokban a halottakat keletnek temetik el.

A sírok mélysége ebben a sárga lössz talajban kb. 1,8 m. Ez a mélység azonban függ attól is, hogy számítanak e másik halottat is ugyanebbe a sírba tenni. Ha igen, akkor az előző koporsót majd lesüllyesztik, és az újabbat fölébe helyezik. Lényeges, hogy a koporsót legalább 1 méteren föld fedje. A sírgödör szélessége a koporsó fej részénél 85 cm, míg a lábnál 75 cm.

Van a temetőnek olyan része is, ahol nagyobb méretű sirkamrákat is lehet készíteni, általában egy-egy család részére.

KRIPTASOR KIALAKÍTÁSA

Az újabbkori kripták építése 1989-ben kezdődött. Két 64x5 méteres árkot ástak földmaró gépekkel, majd ezeket az árkokat rekeszfalakkal 2,4x1,8 m kiterjedésű kriptákra osztották. Egy-egy árokból két sorban 26-26, illetve összesen 108 kriptát alakitottak így ki.

Az újabbkeleti kriptasor jobboldalt, a háttérben a halottasházzal

A TEMETÉS KEZDETE

Leginkább délután történik a temetés. Az időpont függ az évszaktól. Télen korábban, nyáron viszont a késő délutáni órákban. A halott elbúcsúztatása a halottasház előcsarnokából történik.

Amikor közeleg a temetés ideje, a sírásók a koszorúkat és a virágcsokrokat kiviszik a halott közeléből az előcsarnokba és a virágot szállító eszközre – targoncára teszik. Mielőtt a pap megérkezik, elhangzik a „kiálló”. A papot leginkább egy presbiter vagy megbízott hozza gépkocsin a temetőbe. Közben a temetkezési vállalat embere, miután még egy utolsó tekintetet vettek az elhunytra, ráhelyezi a koporsótetőt az aljára, melyet két csavar rögzít. Van rá eset, hogy élőcsokor virág a koporsóban marad. Nem ritka eset az sem, hogy a koporsó tetejére is kerül egy hosszúcsokor és az rajta is marad a búcsúztatás ideje alatt is.

A koporsót ezután gumikerekű, kézzel irányítható kocsira teszik és így helyezik át a ravatalozó előtti térré, ahol már várakozik a pap és a gyászsoló gyülekezet. A koporsót úgy fordítják, hogy a halott arccal a pap felé legyen fordulva. A pap mellett és mögött az énekesek és presbiterek helyezkednek el. A koporsó minden oldalán a legközelebbi hozzáartozók állnak, míg félkörben a gyászoló gyülekezet áll.

A GYÁSZSZERTARTÁS

A gyászszerztartást a pap végzi. Amennyiben az elhunytnak nem volt külön kérelme az énekre vonatkozóan, akkor a XC zsoltárt éneklik: Te benned bíztunk ...” Ezt követi a fohász, majd a gyászoló gyülekezet megszólítása. Az ige felolvására, illetve a felolvast ige magyarázata, belefoglalva az elhunyt méltatását. Ezt a prédkációt zárja a hátramaradottak megvigasztalása és a gyászolóktól való búcsúztatás. Következik az ima, majd a „Mi Atyánk”, melyet a pap mond ugyan, de az utóbbi időben félhangosan a gyászszerztartáson megjelentek is.

Az áldás a végére kerül. Ha az elhunytnak munkatársai, rokonsága kéri, akkor ez a búcsúztató szöveg szerb nyelven is elhangzik. Temetéseinken elég szép számban megjelennek az itt élő crnagoraiak is. Végül, együttesen eléneklik a „Megyek már ó Uram” kezdetű dicséretet – annak a 1., 3. és 5. versét. Ha a halottnak volt kívánsága, akkor annak elnéklésére is sor kerül. A koporsót szállító kocsit úgy fordítják, hogy a halott harccal indul a sír felé. Felhangzik az úti ének „Menj el a te nyugalmadba” kezdetű dicséret.

A SÍRNÁL

A koporsót követi a gyászoló család, a presbiterek a pappal, majd a férfiak és nők vegyesen. Menet közben a „Búcsút vennem, el kell mennem” kezdetű dicséret hallatszik. Míg a halottat a sírhoz kísérik, egész idő alatt harangoznak. A koporsó sírba helyezését a sírások végezik, akik a Helyi Közösség alkalmazottai. A koporsót kötelek segítségével engedik a sírba. Közben felhangzik a „Jézus, ki a sírban valál” kezdetű dicséret, vagy a „Nincs már szív félelmére” kezdetű.

Megfigyelhető, hogy az élő virágcsokor a koporsó tetejére kerül, mielőtt ráhúznák a földet. Ha kriptabontásra kerül sor, akkor a korábban elhunyt koporsójára is kerül egy „hosszúcsokor”, mielőtt a kripta lejáratát visszafalazzák. Amikor a sírt már mintegy 3/4-ig betemették, akkor ezzel leállnak, míg a pap elmondja az igét: „Hacsak ebben az életben reménykedtünk...” kezdetűt, majd az egyetemes hitvallás a „Hiszek egy

Istenben” elmondására kerül sor a gyülekezet bevonásával. Ezután a pap megáldja a jelenlevőket, majd folytatódik a sír betakarása. Leszúrják a fejfát. Ez idő alatt a gyülekezet énekel: „Föld híven tartsd” kezdetűt. A befejező ének leginkább az „Isten velünk, viszontlátásra” kezdetű dícséret lesz.

A sírásók hantot csinálnak a sír fölé, megigazítják azt és ráhelyezik a koszorúkat, illetve az élővirág csokrokat. Sok esetben a koszorúk és virágok teljesen befedik a sírt.

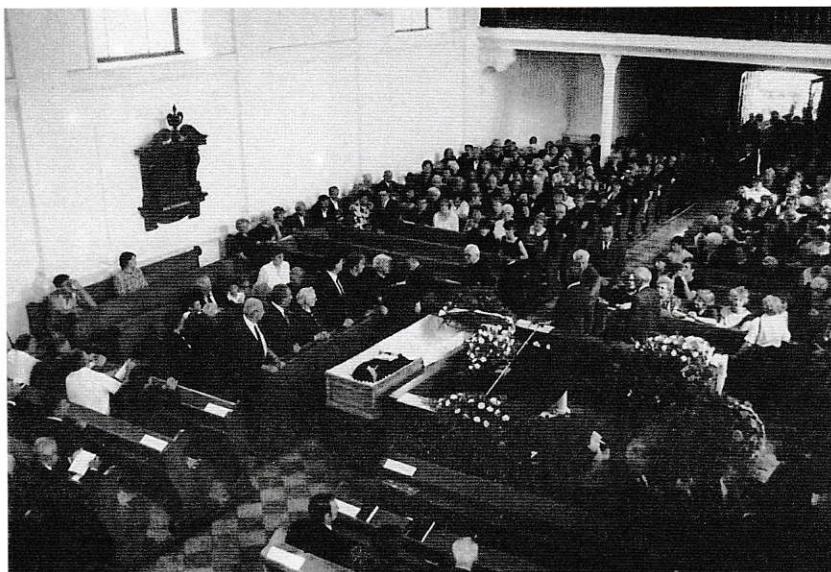

A sírnál tartott búcsúztatás, előtérben a virágcsokrokat és koszorúkat, valamint a koporsót szállító kocsi látható

Lassan a jelenlevők elhagyják a sírhelyet, a temetőt. A pap is elbúcsúzik a legközelebbi hozzátartozóktól, és egyben részvétét is kifejezi, majd ő is távozik. A család utolsónak marad a sírnál, itt fogadja esetleg azok részvételét, illetve búcsúját, akik valamilyen oknál fogva nem tudtak elmeni „halottat látni”. Temetés után kezet mosnak.

Ha az elhalt vegyes házasságban élt, illetve katolikus vallású volt, akkor a temetés után a családtagok, a távolabbról jöttek, szomszédonk, akik segédkeztek a temetés körül – visszamennek az elhalt házába, ahol megvendégelik őket. A helyi református temetés után a halotti tor nem ismeretes, de a vidékieknek ebédet biztosítanak. A feketicsi református templomból való temetkezésnek nincs hagyománya.

Legutóbb az elhunyt Dr. Hodosy Imre püspököt kísérték innen utolsó útjára, kinek a temetésén megjelent az összes Jugoszláviában élő református pap, valamint más felekezetek elől járói képviselői egyházukat, illetve más magyarországi és külföldi tisztségviselők is.

Dr. Hodosy Imre, a feketicsi református templomban felravatalozva

AZ ELSŐ MEGEMLÉKEZÉS

Az elkövetkező első vasárnapon a templomban találjuk az elhalt családtagjait. A pap rendszerint megemlékezik a halotról és a gyászolókról, de nem név szerint. Vigasztalja és lélekben erősíti őket. Az istentisztelet után a család kimegy a sírhoz, halottjukra emlékezvén.

Az 1802-ben épült feketicsi református templom

A SÍROK LÁTOGATÁSA ÉS GONDOZÁSA

A síron a virágok és a koszorúk rendszerint addig maradnak, míg el nem hervadnak. Azután letakarítják. A sírokra, melyek nem betonlappal zártak – gyökeres virág kerül. A vázákba meg friss vágott virág, illetve kerek csokor. A virágok saját kertből valók is lehetnek.

A megemlékezés virágát, illetve koszorút (görögkoszorú) az évfordulón helyezik el. Ez a jelenség is inkább szláv hatásra erősödik. Az élővirág mellett az utóbbi időben megjelentek a jóval tartósabb selyemvirágok is. A sírok egymáshoz való közelisége miatt, a díszfák kiültetése nem alkalmas, de azért mégis itt-ott látni belőlük.

Az általános sírendbetétel Halottak Napja előtt történik. Ekkor megélénkül a temető. Ki-ki a maga halottjára emlékezik. Ilyenkor a krizantém nyílik, ez képezi a temetődísz virágát. Később aztán ismét mindenki kilátogat, hogy a vázákat kellően megvédje a kemény téli fagyok okozta károktól. Korábban a temetők nem voltak ennyire látogatottak.

Virágdíszben a temető, a háttérben a falu

HAGYOMÁNYŐRZÉS

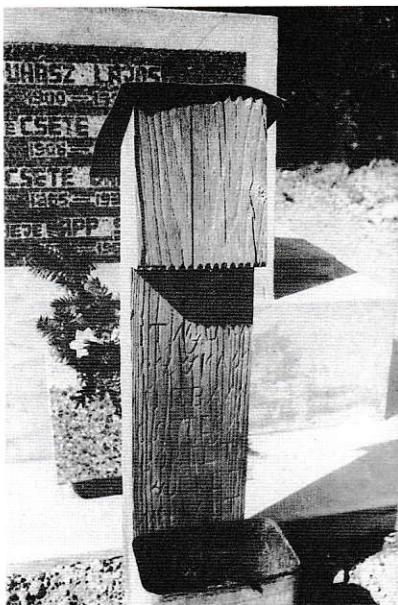
A Nagytemetőben is még megtalálható az egyszerű gömbakácból faragott fejfa néhány példánya. Újabbkéletűeket nem látni, de ezeket a hagyománytisztelet megtartotta és ápolja.

Első sírjelként azonban mindenkor mindenkor a lécre szegezett barna színű, lakkozott táblás, református fejfák kerülnek a sírra. Ezeket aztán később a sírtovábbi rendezése, illetve befedése után felváltják a köböl készült, márványlapra véséssel feliratozott sírkövek.

A sírt fedő kőlapokon foggantyúk vannak. A sírkövek díszítő elemei az „arany” vagy „ezüst” színűre festett pálmaág, szomorú fűz, rózsa. Időnként látni újból az elhalt fényképének beépítését a sírköbe, míg a szemcsézett életnagyságú fényképek az elhunyról nem jellemzőek, viszont az itteni szlávok igen szorgalmazzák.

Kopjafa állítása nem jellemző, de mégis található ilyen is a temetőben.

A temető területén nincsenek elkülönítve a sírok sem nemzetü, sem vallási hovatartozás szerint. Ez adja azt a tarkaságot, melyet manapság láthatunk. A temető utcafelőli téglakerítésen belül, német reformátusok kezdtek temetkezni – családi sírboltokba. Ezen sírok némelyikét magyar reformátusok, rokonsági ágon saját sírhelyük használják, megőrizve a korábbi feliratozást is.

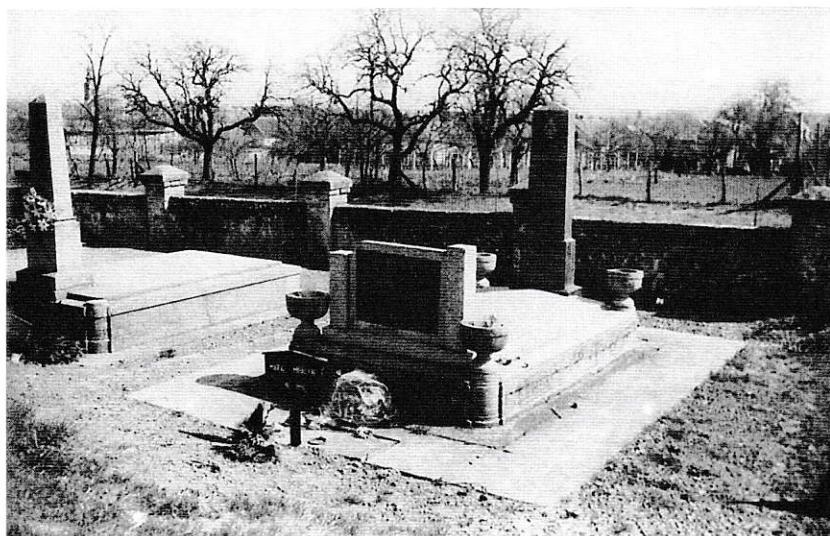
Akácfából faragott fejfák a feketicsi Nagytemetőben

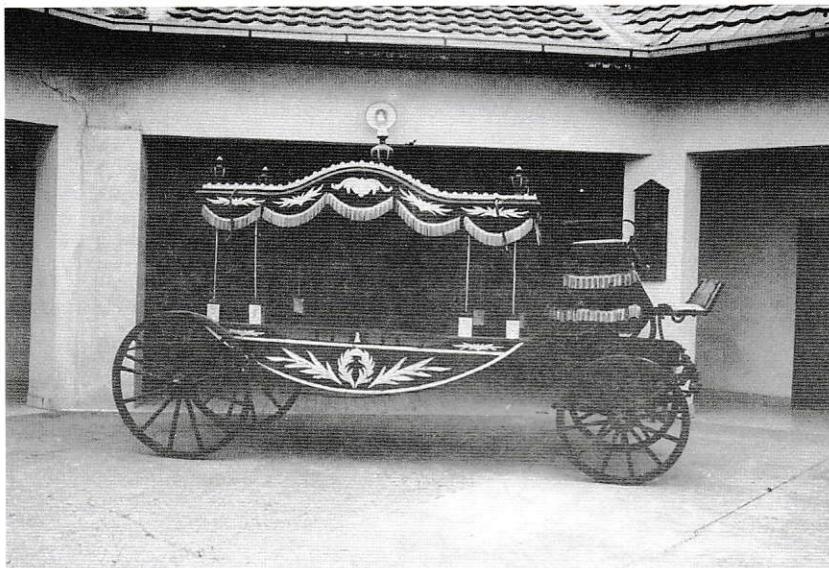
Kopjafa a feketicsi temetőben

Dr. Hódosi Imre püspök táblás fejfája a feketicsi Nagytemetőben

Korábbi német sír, mint újabb temetkezési hely

*Mind a mai napig megőrzött, kiszolgált gyászkocsi
a halottasház előcsarnokában*

Begyűjtésre váró régi sírkövek, létiünk emlékei

Begyűjtésre váró régi sírkövek, létünk emlékei

Régebbi emlékeink megőrzése a megtartást, a ragaszkodást és az emlékezést szolgálják. A kiszolgált gyászkocsi a „Szent Mihály lova” és egyéb kellékek a múlt emlékét őrzik. Ez a hitet és a tudatot erősíti, a folytonosságot szavatolja.

Megtörténik, hogy az elhalt más helységben, illetve országban hal meg és nem helyben lesz eltemetve, akkor az itteni rokonság, illetve hozzá-tartozói gyászjelentéssel értesítik a falut a szomorú hírről, és harangoztatnak. Egyházi személyek temetésére vidékre szervezetten autóbusszal is elmennek a helybeliek.

Adatközlők:

1. Bácsi András, 87 éves, nyugalmazott kovácmester
2. Bácsi Judit, 83 éves, háztartásbeli
3. Bertók Lídia, 75 éves, háztartásbeli
4. Braskó Ferenc, 78 éves, kovácmester
5. Braskó Lídia, 74 éves, háztartásbeli
6. Csuzdi Natália, 29 éves virágkötő
7. Farkas Lajos, 69 éves, asztalos
8. Hallgató Imre, 42 éves, építésmérnök
9. Józsa Lajos, 77 éves, földműves
10. Józsa Julianna, 69 éves, háztartásbeli
11. Kelemen István, 63 éves, nyugalmazott tanár
12. Kórizs Erzsébet, 74 éves, háztartásbeli
13. Szabó József, 76 éves, kertész
14. Szabó Lídia, 70 éves, háztartásbeli
15. Simonyi József, 39 éves, virágkötő
16. Tóth Zsuzsanna (Dudus) 74 éves, nyugdíjas
17. Végh Judith, 52 éves, nyugalmazott fönövér

Kórizs József, 1997., Feketics

T A R T A L O M

A PÁLYAMUNKA ÉRTÉKELÉSE	VII
SZELLEMI ÖRÖKSÉG	IX
FEKETICS TELEPÜLÉS UTCAHÁLÓZATA	XI
Feketehegy falufekvése 1785,	XI
FEKETICSI REFORMÁTUS EGYHÁZ	
TEMETKEZÉSI SZOKÁSOK 1785–1920. (Sárközi Ferenc)	1
Letelepedés és az egyházi élet megszervezése	1
Halottlátogatók	2
A paphozjáró	3
Ravatolozás	4
A halottnak a ravatalhoz való felkészítése	5
Virrasztás	6
Temetők	8
Kántor és lelkész jutalmazása	10
Prédikációs temetkezés	12
A koporsó temetőbe való kivitele	18
Énekszó temetkezés	20
Temetőbeni szertartás	20
Együttélés a németekkel	22
A lakosok létszáma vallási hovatartozás szerint	24
Kántori teendők végzése a XX. század kezdetén	24
A temetést megtagadni nem lehet senkitől sem	25
Szabó Zsuzsannak temetése	25
Halotti tor	27
Egyedi temetések	28
Lelkipásztor és kántor nélküli temetkezés	28
Zeneszóval való temetés	29
REFORMÁTUS HALOTTI ÉS TEMETKEZÉSI SZOKÁSOK	
FEKETICSEN 1920–1987. (Sárándi István)	35
A halál előjelei	35
Felkészülés	36
A halál hírüladása	37
A halott öltöztetése	38
Virrasztás	40
A sír ásása	41
Búcsúztatás	41
Gyász	44
Adalékok	47

REFORMÁTUS HALOTTI ÉS TEMETKEZÉSI SZOKÁSOK

FEKETICSEN – NAPJAINKBAN (Kórizs József)51
Folytonos változásban51
Ismerkedés a temetővel52
Az élet alkonyán53
A halott körüli események54
A halál hírüladása56
Hivatalos ügyintézés57
A halottat a temetőbe viszik58
A temetőház59
A korábbi temetők sorsa60
A rovatalozó62
A temetés63
A sírásás63
A kriptasor kialakítása64
A temetés kezdete64
A gyászszerztartás65
A sírnál65
Az első megemlékezés67
A sírok látogatása és gondozása68
Hagyományőrzés69

**REFORMÁTUS HALOTTI ÉS TEMETKEZÉSI SZOKÁSOK
FEKETICSEN 1785-1997.**

A KIADÁSÉRT FELEL A FEKETICSI
REFORMÁTUS EGYHÁZ

Recenzens: Sárvári Vajda Zsuzsa

Fotók: Kórizs József

Szedés: Merkva Júlia

Számitógépes előkészítés és fedőlapterv: Makó Sándor

Példányszám: 500

Nyomda: Grafotip

Újvidék, 1998.

